

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
проекту ПРОГРАМИ охорони
навколишнього природного середовища
в Тернопільській області на 2021-2027 роки
(з врахуванням зауважень та пропозицій)

Замовник:
Управління екології та природних ресурсів
Тернопільської обласної державної адміністрації

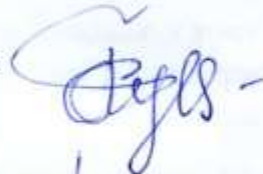
Виконавець:
Західноукраїнський
національний
університет

Тернопіль - 2020

2.
ВИКОНАВЦІ

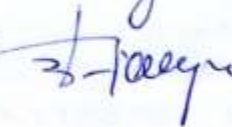
Звіту про стратегічну екологічну оцінку Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської області на 2021-2027 роки:

заступник директора Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій ЗУНУ

С. Гулько

в.о. завідувача кафедри агрономії, екології та агроінженерії ЗУНУ

В. Файфура

доцент кафедри менеджменту та публічного управління ЗУНУ

Н. Кривокульська

директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій ЗУНУ

В. Брич

ВСТУП.....	4
I. Зміст та основні цілі проекту Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки, його зв'язок з іншими документами державного планування.....	5
II. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено.....	13
III. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу. Опис наслідків виробничої діяльності для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.....	41
IV. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом.....	44
V. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки.....	50
VI. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків.....	54
VII. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми	67
VIII. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення	69
IX. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	76
X. Резюме нетехнічного характеру інформації	80

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у реалізації регіональної політики набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка (далі, СЕО) розглядається як процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, в тому числі здоров'я населення, виправданих альтернатив та розроблення заходів із запобігання, зменшення та відшкодування можливих негативних наслідків.

Мета стратегічної екологічної оцінки – сприяння врахуванню екологічних міркувань у процесі підготовки та прийняття планів і програм з метою забезпечення високого рівня охорони довкілля та сприяння збалансованому (сталому) розвитку. Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі планування.

СЕО проводиться згідно із вимогами Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування», затверджених наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 (із змінами, внесеними згідно з наказом Мінприроди від 29.12.2018 № 465).

Об'єктом даної стратегічної екологічної оцінки є проєкт Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки.

Стратегічна екологічна оцінка Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської області на 2021-2027 роки здійснювалася робочою групою науковців Західноукраїнського національного університету у складі:

- керівник – Брич Василь Ярославович, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій ЗУНУ;
- відповідальний виконавець – Гунько Сергій Іванович, заступник директора Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій ЗУНУ;
- виконавець – Файфура Василь Васильович, кандидат економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри агрономії, екології та агроінженерії ЗУНУ;
- виконавець – Кривокульська Наталія Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та публічного управління ЗУНУ.

I. Зміст та основні цілі проєкту Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки, його зв'язок з іншими документами державного планування

Практичним інструментом реалізації регіональної екологічної політики з питань охорони довкілля, раціонального природокористування та дотримання екологічно безпечних умов життєдіяльності населення виступає Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки (Програма). Дана Програма є підставою для фінансування природоохоронних заходів на території області за рахунок коштів державного, обласного та місцевих бюджетів й інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством. Крім того, відповідно до п. 1.7 статті 90 та п. 1.13 статті 91 Бюджетного кодексу України, Програма – це єдиний механізм використання коштів обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Програма розроблена відповідно до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів».

Ініціатором розроблення Програми виступила Тернопільська обласна державна адміністрація (доручення голови обласної державної адміністрації від 26 лютого 2020 року № 14/01.02-03 „Про розроблення програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки”, доручення голови обласної державної адміністрації від 31 серпня 2020 року № 66/01.02-03 „Про внесення змін до доручення голови облдержадміністрації від 26 лютого 2020 року № 14/01.02-03”).

Програма розроблена Управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації за участі та з урахуванням інтересів структурних підрозділів Тернопільської ОДА, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, райдержадміністрацій, виконавчих комітетів міських рад Тернополя, Бережан, Кременця і Чорткова, сільських, селищних та міських рад об'єднаних територіальних громад, громадськості

Основною метою Програми є поліпшення екологічного стану довкілля в області шляхом зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скидів забруднених стічних вод у водойми та негативного впливу промислових і побутових відходів на довкілля; охорона, екологічно збалансоване використання і відтворення природних ресурсів шляхом здійснення комплексу науково обґрунтованих природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів; забезпечення екологічної безпеки; запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище; збереження природних ресурсів, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів; проведення

просвітницької та наукової діяльності, залучення громадськості до природоохоронних дій через екологічне інформування й освіти населення, підвищення екологічної свідомості громадян.

Досягнення мети Програми потребує комплексних спрямованих дій органів державної влади, місцевого самоврядування та їх виконавчих органів, організацій, установ і підприємств області всіх форм власності для реалізації пріоритетних напрямів діяльності у сфері ефективного природокористування, дотримання вимог екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Основні завдання та етапи реалізації Програми представлені на рис. 1. Основні напрями Програми конкретизовані заходами (табл. 1). Заходи, включені до Програми, спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіону (рис. 1) та відповідають вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (зі змінами і доповненнями).

Програмою передбачається здійснення комплексу заходів, спрямованих на досягнення її мети. При визначенні основних програмних напрямів природоохоронної діяльності враховувалися положення глави 6 „Навколишнє середовище” розділу V Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, які є основою для пріоритетів національної політики в усіх сферах суспільного життя, в тому числі в галузі охорони довкілля та природокористування.

Програмування основних заходів здійснено на підставі глибокого аналізу екологічної ситуації в області та основних чинників, що впливають на тенденції і динаміку процесів у природоохоронній сфері. З огляду на зазначене, а також враховуючи наявність в області ряду галузевих програм екологічного спрямування, якими передбачено виконання заходів в питаннях охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, цивільного захисту населення, попередження техногенних аварій, використання генетично-модифікованих організмів, формування міського середовища тощо, цією програмою визначено основні заходи за такими напрямами:

- адаптація до змін клімату;
- якість атмосферного повітря;
- якість поверхневих та підземних вод;
- управління відходами;
- розвиток екомережі та збереження біорізноманіття;
- забезпечення охорони та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу області;
- створення та забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля області;
- забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення;
- інші природоохоронні заходи.

**ПРОГРАМА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027рр.**

ОСНОВНІ НАПРЯМИ

1. Адаптація до змін клімату

2. Якість атмосферного повітря

3. Якість поверхневих та підземних вод

4. Управління відходами

5. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття

**6. Забезпечення охорони та раціонального використання
природно-ресурсного потенціалу області**

**7. Створення та забезпечення функціонування системи
моніторингу довкілля області**

**8. Забезпечення доступу громадськості до інформації про
стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення**

9. Інші природоохоронні заходи

Напрями та заходи Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської області на 2021-2027 роки

Напрями	Заходи
1	2
1. Адаптація до змін клімату	<p>1.1. Розробка методичних рекомендацій щодо підвищення продуктивності і стійкості лісів області в умовах змін клімату.</p> <p>1.2. Підготовка рекомендацій щодо стабілізації гідрологічного режиму та збереження водних ресурсів області в умовах змін клімату</p> <p>1.3. Розробка методичних рекомендацій щодо збереження та підвищення родючості ґрунтів області в умовах змін клімату</p> <p>1.4. Будівництво біогазових комплексів з переробки органічних відходів сільського господарства, цукрових заводів, тваринницьких ферм, підприємств м'ясної, молочної промисловості, спиртової промисловості</p> <p>1.5. Запровадження в закладах освіти області циклу тренінгів з кліматичної освіти „Клімат змінюється. Час діяти!”</p>
2. Якість атмосферного повітря	<p>2.1. Встановлення фільтрів для очистки димових газів від жомосушильних барабанів при модернізації жомосушильної дільниці на Хоростківському підрозділі ТОВ „Радехівський цукор”</p> <p>2.2. Виготвлення проекту „Санація п'ятого поверху виробничо-лабораторного адміністративного приміщення управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації”</p> <p>2.3. Санація п'ятого поверху виробничо-лабораторного адміністративного приміщення управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації</p>
3. Якість поверхневих та підземних вод	<p>3.1. Реконструкція очисних споруд та каналізаційних мереж в с. Великий Глибочок Білецької об'єднаної територіальної громади Тернопільського району Тернопільської області</p> <p>3.2. Виготвлення проекту загальноміських каналізаційних очисних споруд м. Бережани</p> <p>3.3. Будівництво загальноміських каналізаційних очисних споруд м. Бережани</p> <p>3.4. Будівництво очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків в м. Борщів по вул. Нічлава</p> <p>3.5. Будівництво біологічних очисних споруд стічних вод м. Бучач Тернопільської області продуктивністю 300 м.куб./добу (коригування)</p>

	<p>3.6. Будівництво локальних очисних споруд східної частини м. Бучач по вул. Шухевича</p> <p>3.7. Реконструкція каналізаційно-насосної станції з влаштування біологічних очисних споруд „Джерело” D100 продуктивністю 100 куб.метрів /добу смт Вишнівець Збараського району Тернопільської області</p> <p>3.8. Реконструкція каналізаційних очисних споруд продуктивністю 500 куб.метрів/добу по вул. Суходільська, селище Гусятин Гусятинського району Тернопільської області</p> <p>3.9. Розробка проекту реконструкції каналізаційних очисних споруд м.Копичинці Гусятинського району Тернопільської області</p> <p>3.10 Реконструкція каналізаційних очисних споруд м. Копичинці Гусятинського району Тернопільської області</p> <p>3.11. Будівництво каналізаційних очисних споруд центральної частини м. Заліщики</p> <p>3.12. Будівництво каналізаційної мережі північної частини м. Підгайці Тернопільської області (об’єкти каналізаційної насосної станції)</p> <p>3.13. Реконструкція біологічних ставків та споруд доочистки міста Зборів</p> <p>3.14. Реконструкція каналізаційної насосної станції по вул. Гоголя у м. Зборів</p> <p>3.15. Реконструкція міських очисних споруд у м. Кременець Тернопільської області (II пусковий комплекс, коригування із зміною технології)</p> <p>3.16. Реконструкція очисних споруд м. Почаїв Тернопільської області</p> <p>3.17. Реконструкція каналізаційних очисних споруд смт Підволочиськ Тернопільської області</p> <p>3.18. Коригування проекту реконструкції очисних споруд державної установи „Збараська виправна колонія №63”</p> <p>3.19. Реконструкція очисних споруд державної установи „Збараська виправна колонія №63”</p> <p>3.20. Спорудження модернізованих очисних споруд і полів фільтрації для утилізації виробничих стоків ДП „Бучацький мальтозний завод”</p> <p>3.21. Будівництво локальних очисних споруд ТОВ „Товстенський крохмальний завод” Компанії „Контінентал Фармерз Груп” с. Товстенке Чортківського району</p>
<p>4. Управління відходами</p>	<p>4.1. Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин</p>

	<p>4.2. Затвердження регіонального плану управління відходами до 2030 року</p> <p>4.3. Реалізація заходів Регіонального плану управління відходами в Тернопільській області до 2030 року</p>
<p>5. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття</p>	<p>5.1. Розроблення проєктів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду</p> <p>5.2. Установлення в природі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, як ключових елементів екологічної мережі</p> <p>5.3. Розроблення проєктів організації території дендрологічних парків, проєктів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення</p> <p>5.4. Забезпечення організаційної та інформаційної підтримки формування Смарагдової мережі України та включення мережі гіпсового карсту Західної України до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО</p> <p>5.5. Інформування населення про стан та перспективи формування екологічної мережі, залучення громадськості до природоохоронних заходів</p> <p>5.6. Інвентаризація природних оселищ рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, збереження яких потребує особливої охорони</p> <p>5.7. Ренатуралізація (відновлення) природних оселищ рідкісних і зникаючих видів флори і фауни</p> <p>5.8. Відновлення (реінтродукція) популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу, репатріація таких видів у природні умови, де вони перебували (зростали)</p> <p>5.9. Здійснення заходів щодо відновлення корінних деревостанів на територіях природно-заповідного фонду</p> <p>5.10. Оновлення і підтримання програмного забезпечення, резервування та збереження баз даних ГІС „Інтерактивна карта територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області”</p> <p>5.11. Створення та налаштування баз геопросторових даних перспективних об'єктів і територій природно-заповідного фонду Тернопільської області у геоінформаційній системі „Інтерактивна карта природно-заповідного фонду Тернопільської області”</p> <p>5.12. Утримання та оснащення приладами, обладнанням і зміцнення матеріально-технічної бази Державної екологічної інспекції у Тернопільській області для забезпечення та підвищення ефективності державного контролю із захисту довкілля Тернопільської області</p>
<p>6. Забезпечення охорони та раціонального використання природно-ресурсного</p>	<p>6.1. Розроблення землевпорядної документації комунальними лісогосподарськими підприємствами та об'єднаними територіальними громадами для передачі в постійне користування безхазяйних лісів області</p> <p>Проведення інвентаризації полезахисних лісових смуг,</p>

потенціалу області	розташованих на землях сільськогосподарського призначення Проведення лісовпорядкування придорожніх лісових смуг області
7. Створення та забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля області	7.1. Розробка програми державного моніторингу у галузі атмосферного повітря Тернопільської області
8. Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення	8.1. Проведення просвітницьких та інформаційних заходів екологічного спрямування 8.2. Запровадження та організація в закладах освіти області обласного конкурсу „Вода - джерело життя” 8.3. Створення на базі установ природно-заповідного фонду області профільних гуртків для учнівської молоді 8.4. Створення на базі закладів освіти області спільно з установами природно-заповідного фонду екологічних стежок, дендраріїв, кутків живої природи 8.5. Проведення органами виконавчої влади і місцевого самоврядування консультацій з громадськістю з природоохоронних питань, у тому числі в процесі здійснення оцінки впливу на довкілля планованої діяльності та стратегічної екологічної оцінки 8.6. Організаційне забезпечення діяльності Громадської ради при управлінні екологією та природних ресурсів облдержадміністрації
9. Інші природоохоронні заходи	9.1. Проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування

Проект Програми пов'язаний з іншими документами державного планування, зокрема:

- Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2027 року та планом заходів з її реалізації у 2021-2023 роках;
- Положенням Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна»;
- Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року;
- діючими короткостроковими та середньостроковими галузевими регіональними програмами.

В перелік діючих регіональних (місцевих) природоохоронних програм на даний момент входять:

1. Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2014-2020 роки, № 1778 від 18 вересня 2014 року.

2. «Питна вода Тернопілля на 2006-2020 роки», № 554 від 23 березня 2006 року.
3. Програма розвитку водного господарства та водно – екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року, № 1541 від 12 листопада 2013 року.
4. Програма розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки, № 538 від 10 травня 2017 року.
5. Програма поводження з твердими побутовими відходами в Тернопільській області на 2018-2020 роки, № 1285 від 10 грудня 2018 року

В процесі проведення СЕО експерти використовували матеріали Регіональної доповіді «Про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2019 році» Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА та Екологічного паспорту Тернопільської області, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року за № 150, а також матеріали аналітичної записки розробленої Департаментом економіки і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації до Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки.

II. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогностні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено

Тернопільська область знаходиться в західній частині України між 24°44' і 26°44' сх. д. та 48°30' і 50°16' пн. ш. Вона межує з Рівненською, Чернівецькою, Львівською, Івано-Франківською, Хмельницькою областями. Межі області на значному протязі природні: на сході - р. Збруч, на півдні та південному заході - р. Дністер, на північному заході - Кременецьке горбогір'я.

Область займає західну частину Подільської височини. Рельєф її рівнинний. Поверхня області має нахил з півночі на південь. Це підтверджують напрями русел рік. Абсолютні висоти поверхні тут коливаються від 443 м (біля с. Мечишів Бережанського району) до 116 м (в гирлі річки Збруч). На території Подільської височини в межах області можна виділити окремі частини: Тернопільське плато, Подільське і Кременецьке горбогір'я, Товтровий кряж і Придністровську рівнину.

Одним із пріоритетних напрямків стратегічного розвитку області вважається розв'язання екологічних проблем і підтримання стабільної ситуації щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального використання, збереження й відтворення природних ресурсів. Не менш важливим є висновок щодо прогностичних змін стану довкілля, особливо якщо ДДП не буде затверджено.

Поточний стан довкілля в Тернопільській області узагальнено в матеріалах Екологічного паспорту Тернопільської області, щорічної Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області, а також щомісячних інформаційно-аналітичних оглядах про стан довкілля у Тернопільській області.

Зміст цих документів повністю розкриває екологічну ситуацію в Тернопільській області, зокрема, що стосується впливу на такі компоненти довкілля і складові життєдіяльності населення:

- атмосферне повітря;
- водні ресурси;
- земельні ресурси;
- відходи;
- біорізноманіття та природно-заповідний фонд;
- наслідки для здоров'я населення.

СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ. Тернопільська область розташована у помірному кліматичному поясі із переважаючим західним напрямком перенесення повітряних потоків. Тому на її територію, довкілля та населення мають вплив забруднені атмосферні маси повітря, зокрема Бурштинською і

Добротвірською тепловими електростанціями, які входять у десятку найбільших забруднювачів повітря в Україні.

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області у 2019 році загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Тернопільській області становила 9,409 тис.т. (табл. 2.1). В порівнянні з 2018 роком загальні викиди зменшились на 0,765 тис.т або на 7,5 %.

Табл. 2.1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності, 2019р.

	Обсяги викидів	
	тис.тон	%
Усі види економічної діяльності	9,409	100,0
Сільське, лісове, рибне господарство	3,181	33,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,946	10,1
Переробна промисловість	1,491	15,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,769	8,2
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	0,001	0,0
Будівництво	0,042	0,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,106	1,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2,078	22,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,0	0,0
Інформація та телекомунікації	0,003	0,0
Фінансова та страхова діяльність	—	—
Операції з нерухомим майном	0,039	0,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	0	0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,438	4,7
Освіта	0,173	1,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,141	1,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,001	0,0
Надання інших видів послуг	0,0	0,0

Зменшення загальних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Тернопільській області у 2019 році пов'язане з зменшенням обсягів 8 викидів забруднюючих речовин цукрових заводів області та зменшенням обсягів перекачування природного газу підприємствами газорозподільчої сфери.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Тернопільській області у розрахунку на одну особу у 2019 році зменшились на 0,7 кг проти минулого року і становили 9,0 кг у розрахунку на одну особу.

Найбільший вклад у сумарний по області викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел внесли у звітному році оксиди вуглецю – 1,682 тис.т, діоксид азоту – 0,965 тис.т, діоксид та інші сполуки сірки – 0,437 тис. т, метану – 3,696 тис.т, речовини у вигляді суспендованих твердих частинок – 1,454 тис.т.

Найбільша щільність викидів на 1 км² – 37,0 т залишається у м. Кременці. Аналіз розподілу викидів по території області свідчить, що найбільший внесок у валовий викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря дають підприємства Гусятинського, Тернопільського та Бучацького районів.

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області у 2019 році витрати на впровадження природоохоронних заходів по охороні атмосферного повітря і проблеми зміни клімату склали 947,0 тис.грн.

Динаміка викидів в атмосферне повітря (за 2011-2019 роки) приведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. тонн

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	*	8,9	*	*	*	*
2011	65,4	20,4	45,0	4700	60,4	4,0
2012	65,1	21,0	44,1	4709	60,3	3,6
2013	57,7	15,9	41,8	4173	53,6	3,2
2014	49,03	8,23	40,8	3551,8	45,8	*
2015	46,33	8,46	37,87	3351,6	43,4	2,3
2016	*	9,0	*	653,7**	8,5**	*
2017	*	10,55	*	763,2**	10,0**	*
2018	*	10,2	*	735,9**	9,7**	*
2019	*	9,4	*	680,0**	9,0**	*

* -статистичні дані відсутні

** - для стаціонарних джерел викиду

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Тернопільській області у 2000-2019 рр. (табл. 2.2) свідчить про загальну тенденцію до зниження їхніх обсягів.

Найбільший вклад у сумарний по області викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел внесли у звітному році викиди оксиду вуглецю – 2,530 тис. тонн, оксиду азоту – 0,032 тис. тонн, діоксид сірки – 0,377 тис. тонн, метану – 3,594 тис. тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок – 1,475 тис. тонн.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Тернопільської області за останні десять років має досить чіткі тенденції. Зокрема, достовірна трендова модель (з коефіцієнтом детермінації 97,76%) викидів всіма джерелами описується поліномом третього ступеня, тобто вказує на прискорений у часі спад обсягів вказаних викидів, що у 2017 р. змінюється на зростання, яке за умов збереження незмінними всіх діючих факторів також буде прискорюватися.

Аналогічну динаміку мають викиди за джерелами, зокрема поліномом третього ступеня описується динаміка викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами. Високі значення коефіцієнтів детермінації в побудованих трендових моделях свідчать про їх достовірність, що дозволяє будувати адекватні інерційні прогнози, проте дані моделі не відображують дію різних факторів на обсяги викидів забруднюючих речовин, які чинять вплив на динаміку останніх і можуть змінювати вказані тенденції.

Найбільша щільність викидів на 1 км² – 30,3 т у порівнянні з минулим роком залишається у м. Кременці. Аналіз розподілу викидів по території області свідчить, що найбільший внесок у валовий викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря дають підприємства Гусятинського, Збаразького, Козівського, Чортківського та Тернопільського районів та м.Кременець.

Основні забруднювачі атмосферного повітря в Тернопільській області за 2019 рік (усього викидів, т/рік):

1. ПАТ „Укртрансгаз” філія УМГ „Черкаситрансгаз” Барське ЛВУМГ (Гусятинська газо-компресорна станція) - 1279,3
2. ТОВ „Бучачагрохлібпром” - 876,5
3. ДП „Кременецьке управління з постачання та реалізації газу” - 568,4
4. ПАТ „Укртрансгаз» філія УМГ „Львівтрансгаз” Тернопільське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів - 466,1
5. ТОВ „Радехівський цукор” Чортківське МПД - 462,2
6. ТОВ „Радехівський цукор” Хоростківське МПД - 309,5
7. СГ ТОВ „Поділля” Збаразький район - 224,6.

ЗМІНА КЛІМАТУ.

Протягом останніх 10 років реєструється зростання температури атмосферного повітря у м. Тернопіль у межах 0,8–2,30 С, що відповідає загальним тенденціям як в Україні, так і в Європі. Найбільший внесок у зміну річної температури в регіоні мали літній та зимовий сезони. Їх середня температура зросла, відповідно, на 1.3°C та 1.2°C. При цьому найбільш суттєво підвищилась температура повітря у січні (2.1°C) та липні (1.6°C). Весною середня температура виросла на 0.9°C. Цей ріст значною мірою зумовлений підвищенням температури у березні (1.7°C). температура повітря восени змінилась несуттєво (0.1°C). Ріст середньої за рік та місяць приземної температури повітря у Тернопільській області зумовлений збільшенням максимальної та мінімальної температури повітря впродовж усього року. Ці зміни практично не викликають сумнівів. Значне зростання максимальної і, особливо, мінімальної температури повітря у холодний період року зумовило зменшення кількості морозних днів.

Підвищення температури повітря на Тернопільщині зумовило також збільшення майже на два тижні тривалості теплого періоду та зростання його комфортності для людини. Ріст максимальної температури, зумовив збільшення кількості спекотних днів, коли максимальна температура повітря перевищувала 20 та 25 °С. При цьому найбільш інтенсивний ріст, як і в інших регіонах, характерний для температури вище 25 °С.

Збільшення числа спекотних днів на Тернопільщині супроводжувалось ростом відносної вологи, що ймовірно привело до збільшення кількості днів з задухою, яка несприятливо впливає на самопочуття та здоров'я людини. Зміна кількості опадів, що випадають в області за рік та сезон дуже мало ймовірна. При цьому відмічається деяке їх підвищення восени, особливо у вересні (майже на 30%) та зменшення зимою, особливо у грудні та січні. Підвищення температури повітря, особливо мінімальної, у холодний період зумовило на значній території України зміну структури опадів. Проте на Тернопільщині збільшення повторюваності числа днів з дощем взимку і зменшення числа днів зі снігом є несуттєвим.

Таблиця 2.3

Динаміка обсягів викидів парникових газів за 2015-2019 роки, тис.т

№	Назва парникового газу	2015	2016	2017	2018	2019
1.	Метан (CH ₄)	3,12	3,20	3,60	3,60	3,69
2.	Оксид азоту (N ₂ O)	0,043	0,70	1,00	1,00	0,037
3.	Діоксин вуглецю (CO ₂)	364,4	407,2	611,3	600,0	672,5
	ВСЬОГО:	367,563	411,1	615,9	604,6	676,227

Викиди речовин, що належать до парникових газів в області у 2019 році склали 676,2 тис.тонн, зокрема метан – 3,69 тис.тонн (39% у загальному обсягу викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел), оксид азоту (N₂O) – 0,037 тис. тонн (0,39%), діоксиду вуглецю – 672,5 тис.тонн. Викликає

стурбованість суттєве зростання викидів парникових газів (особливо CO₂) майже вдвічі за останні 5 років, що пов'язано із відновленням виробництва в області.

СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ. Забезпечення водою галузей економіки області та населення здійснюється із поверхневих та підземних джерел. Рівнинний рельєф і достатнє зволоження впливають на формування густої річкової мережі. Більш як 120 річок області мають довжину понад 10 км. До великих річок належить річка Дністер; до середніх – Збруч, Серет, Іква і Горинь; всі інші – до малих. Всі річки загальнодержавного значення. Більшість річок області (80%) протікає в меридіональному напрямі по нахилу території області. Це ріки, які належать до басейну Дністра. Найбільшими з них є Золота Липа, Коропець, Стрипа, Серет, Збруч, Нічлава. Ріки басейну Прип'яті – Іква, Вілія, Горинь течуть на північний схід і гирла їх виходять за межі області. Ріки області мають змішаний тип живлення. Навесні вони поповнюються талими сніговими водами, влітку – дощовими, весь рік – підземними водами. При цьому атмосферні опади складають 70%, а підземні води – 30% загального стоку. Найвищий рівень води в ріках спостерігається у березні і квітні, коли тане сніг, а також в першій половині літа, коли часто випадають дощі. Під час повені рівень води може піднятися на 10-50 см за добу. Найнижчий рівень води в ріках (межень) – у серпні-вересні і грудні-лютому, коли випадає незначна кількість опадів.

За водозабезпеченістю Тернопільська область займає 15 місце в Україні. На території області налічується 1401 річка загальною довжиною 6066 км, 26 водосховищ загальною площею водного плеса 3579 га, об'ємом води 81,2 млн. м³ і 886 ставків загальною площею водного плеса 5627 га, об'ємом води 58,8 млн. м³, 3432 артезіанські свердловини і 74285 шахтних колодязів. В залежності від водності року на одного мешканця області припадає лише від 1 до 1,5 тис. м³ води на рік. До того ж розподіл водних ресурсів по території області нерівномірний. Найменше водозабезпеченими є Борщівський, Гусятинський, Заліщицький та Чортківський райони.

Водні ресурси області використовуються для промислового і сільськогосподарського водопостачання, комунально-побутових потреб, енергетики, риборозведення, рекреаційних цілей. Динаміка водоспоживання за останні роки показана у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка водоспоживання, за 2017 – 2019 роки

Показники	Одиниця виміру	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Забрано води з природних джерел, у тому числі:	млн. м ³	49,23	50,81	52,07
поверхневої	млн. м ³	23,91	25,20	27,87
підземної	млн. м ³	25,32	25,61	24,20

Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	46,6	47,2	49,3
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	37,30	38,44	40,23
у тому числі на потреби:				
- господарсько-питні	млн. м ³	17,81	17,75	16,90
- виробничі	млн. м ³	19,41	20,47	23,10
- сільськогосподарські	млн. м ³	3,705	3,704	2,968
- зрошення	млн. м ³	0,073	0,226	0,235
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	35,1	36,0	38,2
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	5,46	5,19	4,50
- у відсотках до забраної води	%	11,1	10,2	8,64

Чітко простежується стабільне зростання споживання води для виробничих потреб та зрошення, при загальному зменшенні водогосподарського питного споживання використання свіжої води у розрахунку на одну особу щорічно зростає на 1-2 м³.

У 2019 році в поверхневі водні об'єкти Тернопільської області скинуто 39,42 млн. м³ зворотних вод, в тому числі: у накопичувачі та поля фільтрації - 0,621 млн. м³; у поверхневі водні об'єкти - 38,80 млн. м³, з них відносяться до нормативно чистих, які не потребують очистки - 16,79 млн. м³, що свідчить про недостатню роботу очисних споруд і потребу подальшого фінансування їх реконструкції та будівництва. У результаті проведених заходів у 2020 році, обсяг відведених нормативно очищених вод збільшиться на 8,6 % до 20,5 млн м³, об'єм відведених зворотних вод залишиться на рівні очікуваного показника за 2019 рік.

В основному забруднені стоки скидають підприємства комунальної сфери, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів. Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва.

В режимі повної біологічної очистки працюють тільки очисні споруди КП „Тернопільводоканал”. Більшість підприємств комунальної сфери відводять

недостатньо-очищені стоки, а стоки таких міст, як Борщів, Зборів, Монастириська та частина стоків міст Заліщики, Бучач, Бережани відводяться без очистки.

Бережанське МКП „Добробут”, КП „Зборівський водоканал”, Кременецьке КП „Міськводгосп”, КП Тереховлянської міської ради „Тереховля” віднесені до переліку екологічно-небезпечних об’єктів області, а Чортківське виробниче управління водоканалізаційного господарства тривалий час входило до „Переліку екологічно-небезпечних об’єктів України”. Найбільші забруднювачі водних об’єктів представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Найбільші забруднювачі водних об’єктів*

№ п/п	Підприємства	Категорія стоків	Скиди забруднених зворотних вод, млн. м ³		
			2017 рік	2018 рік	2019 рік
1.	МКП „Добробут”, м. Бережани	без очистки	0,154	0,181	0,160
2.	КП „Зборівський водоканал”	без очистки	0,130	0,119	0,131
3.	Чортківський ВУВКГ	недостатньо- очищені	0,521	0,477	0,521
4.	КП Тереховлянської міської ради „Тереховля”	недостатньо- очищені	0,158	0,132	0,159
5.	ДП „Техніка” м. Борщів	без очистки	0,125	0,119	0,125
6.	КП „Міськводгосп” м. Кременець	недостатньо- очищені	0,315	0,320	0,315

*За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Тернопільській області

За даними суб’єктів системи моніторингу Тернопільської області, упродовж аналізованого періоду на території регіону гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

На екологічний стан поверхневих вод області впливали скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невинесення в природу прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водоєм побутовими відходами. Головні джерела забруднення поверхневих водних об'єктів – це підприємства житлово-комунального господарства.

Основні проблеми при очищенні зворотних вод виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються зазначеними підприємствами. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

На території Тернопільської області транскордонне забруднення поверхневих вод відсутнє. Оцінка якості поверхневих вод області здійснювалась на основі аналізу інформації стосовно величин гідрохімічних показників у порівнянні з відповідними значеннями їх гранично – допустимих концентрацій (ГДК) та фоновими показниками. Спостереження за станом поверхневих вод Тернопільської області здійснювалося:

- Регіональним офісом водних ресурсів у Тернопільській області;
- Тернопільським обласним лабораторним центром Міністерства охорони здоров'я України.

Таблиця 2.6

Показники біологічного споживання кисню у водоймах області

Водний басейн, річка	Показник БСК5, мгО/л				
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
р. Серет					
Івачівське вдсх.	2,76	2,56	2,48	3,12	3,36
Тернопільське вдсх.	2,82	2,57	2,62	3,09	2,98
Касперівське вдсх.,	2,76	2,62	2,74	2,62	3,03
р. Золота Липа					
створ у м. Бережани	2,82	1,96	2,6	2,88	3,04
р. Стрипа					
створ у м. Бучач	2,88	2,79	2,76	2,8	2,79
р. Нічлава					
Борщівське вдсх.	3,66	3,83	3,75	3,28	3,94
р. Збруч					
створ у смт. Підволочиськ	2,92	2,82	2,76	2,88	3,11
створ у смт. Скала-Подільська	2,85	3,08	2,86	2,7	2,42
р. Горинь					
створ у смт Вишнівець	2,78	2,70	2,6	2,46	2,64
створ у м. Ланівці	2,88	2,78	2,48	2,6	2,9
р. Іква					
створ у м.Кременець	2,76	2,58	2,46	2,54	2,98

Отже, на основі лабораторного визначення якості поверхневих вод (табл. 2.6) за гідрохімічними показниками, зокрема по показнику БСК5, можна зробити висновок, що якість поверхневих вод у басейнах р. Дністер в порівнянні з 2015 роком в деяких випадках покращилась, в інших випадках – в незначній мірі погіршилась, але залишається в межах допустимих норм. А ось в басейні р. Дніпро погіршилась, але також перебуває в межах норми. Найбільш забрудненою річкою області є р. Нічлава в околицях м. Борщів. Стан водойм в області можна охарактеризувати в цілому як задовільний. По якості води в водоймах воду можна охарактеризувати як нормативно-чисту.

Моніторинг якості води поверхневих водойм свідчить про те, що незважаючи на значний спад промислового виробництва за останні роки та зменшення скидів стічних вод у водойми, по області відмічається тенденція до погіршення екологічного стану водойм II класу за мікробіологічними показниками. Основними причинами забруднення водойм області є те, що населені пункти (міста і селища) не забезпечені станціями для очистки стічних вод, значна кількість діючих очисних споруд застарілі і не відповідають сучасним вимогам, відсутні кошти на проведення реконструкції та будівництво нових очисних споруд, каналізаційних мереж.

СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ. Тернопільська область має багаті земельні ресурси, її земельний фонд станом на 1 січня 2020 року складає 1382,4 тис. га, з них 1073,3 тис. га або 77,6 відсотків займають сільськогосподарські угіддя (у середньому по Україні - 67,6%), що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель. Понад 89% земельного фонду займають землі сільськогосподарських підприємств, орендарів, індивідуальних землекористувачів, які використовуються для ведення сільськогосподарського виробництва, підсобного господарства.

Загальна площа сільськогосподарських угідь не змінилась і складає 1046,2 тис. га (76%) території області. В результаті уточнення облікових відомостей за результатами матеріалів інвентаризації площа перелогів складає 3,4 тис. га, а площа ріллі відповідно – 856,4 тис. га (62%). Площа багаторічних насаджень складає 15,7 тис. га. Площа пасовищ та сіножатей на сьогоднішній день становить 144,1 тис. гектара і 26,5 тис. гектарів відповідно. Забудованими землями зайнято 63,8 тис. га території області, під водою - 19,3 тис. га.

Сільськогосподарські угіддя включають орні землі, багаторічні насадження, пасовища і сінокоси. Найвищу частку у сільськогосподарських угіддях займають орні землі (рілля). За цим показником (81,9%) область посідає одне з перших місць в Україні. Частка орних земель є найбільшою в центральній і південній частинах області, дещо меншою - в північній і західній частинах. Ця частка в районах залежить від величини площ під багаторічними насадженнями, сінокосами і пасовищами. Найбільші площі багаторічних

насаджень є в південній частині, а пасовищ і сінокосів - у західній і північній частинах області.

Значна розораність ґрунтів і розчленування території призводять до збільшення площ ерозійних земель. А це веде до постійного скорочення сільськогосподарських угідь. Унаслідок природної і штучної ерозії з полів області виноситься понад 20 млн. т ґрунту і 1 млн. т гумусу за рік. На ерозійних землях кожного року недобирається значна частка врожаю сільськогосподарських культур.

На території Тернопільської області є деякий резерв для збільшення площі сільськогосподарських земель – це заболочені і перезволожені землі. Вони становлять понад 4,8 тис га і розташовані на заплавах, плоских межириччях. В області тривалий час проводилися роботи із осушення цих земель. Але в багатьох випадках таке осушення в долинах рік не було доцільним. Воно призвело до обміління русел рік, зниження води в колодязях, зникнення джерел, а також деградації та зникнення ряду водно-болотних угідь.

В області є також землі, які зайняті різноманітними кар'єрами, а також відпрацьовані землі (землі, які використовувалися при розробці корисних копалин). Вони займають площу 3,4 тис. га і в майбутньому їх можна використати для сільськогосподарського виробництва.

Приведення кількості використання орних земель до природо-охоронно-безпечних і обґрунтованих значень в значній мірі стримується внаслідок передачі цих площ у приватну власність, відсутності економічного механізму зменшення рівня використання еродованих і деградованих земель, „нульового” фінансування здійснення консервації земельних ділянок. Основними антропогенними факторами, що впливають на стан земель та довкілля, є сільське господарство, промисловість, транспорт, енергетика та ін.

Консервація деградованих і малопродуктивних земель за звітний 2019 рік здійснювалась недостатніми темпами: потребують консервації - 21,1 тис. га або 1,5 % до загальної площі території; відповідно проведено консервацію лише на 0,02 тис. га земельних площ, що складає менше 0,001% земель області, а тому цей процес у подальшому потребуватиме додаткового фінансування.

Спостереження за станом родючості ґрунтів Тернопільської області здійснює Тернопільська філія державної установи „Інститут охорони ґрунтів України”. Загальну характеристику стану родючості ґрунтів можна оцінити за еколого-агрохімічним балом. Такий бал земельної ділянки враховує не лише наявність у ґрунті поживних речовин, важких металів, пестицидів та радіонуклідів, а й поширені ґрунти, їх змитість, кислотність та інші фізико-хімічні властивості, які впливають на родючість ґрунту. Середньозважений бал паспортизованих земель становить по області – 57. Найкращі землі у Підволочиському районі (бал - 66), Лановецькому (64), Тернопільському (62), де залягають найбагатші

грунти області — це чорноземи глибокі малогумусні, чорноземи реградовані, чорноземи опідзолені та невелика частка темно-сірих опідзолених. У цих районах ґрунти середньої і високої якості.

Найнижчий бал мають землі Монастириського району (бал - 46), Борщівського (49), Підгаєцького (50), Бережанського (53), де широко поширеними ґрунтами є ясно- та сірі опідзолені та інші ґрунти з низькими показниками природної родючості та різних ступенів змитості та оглеєності. Негативно впливає на загальний, еколого-агрохімічний бал земельної ділянки і зростання кислотності ґрунту внаслідок інтенсивного застосування фізіологічно кислих мінеральних добрив та низькі темпи їх розкислення.

В цілому, по області, найбільш поширеними є ґрунти середньої якості п'ятого класу з середнім балом 51–60 площею 161,3 тис. га (42,25 %) та високої якості четвертого класу з середнім балом 61–70 площею 133,7 тис га (35,02 %). Ґрунти третього класу високої якості з балом 71–80 займають площу 14,5 тис га. Ґрунти середньої якості шостого класу з балом 41–50 і низької якості з балом 21-40 займають відповідно 55,2 і 17,1 тис га або 14,46 і 4,48% обстежених площ. Дуже високоякісні ґрунти в області відсутні, а непридатні до використання ґрунти не залучені в сільськогосподарський обіг.

СТАН ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ. Промислові відходи в області утворюються на основних та побічних виробництвах переробної, харчової, машинобудівної, легкої промисловості і внаслідок спалювання твердого палива та експлуатації автомобільного транспорту.

Згідно з даними Головного управління статистики у Тернопільській області по формі статистичної звітності № 1-відходи (річна) „Утворення та поводження з відходами” за 2018 рік в області утворилось – 1651,8 тис. т відходів, з них утилізовано – 240,7 тис. т, передано на сторону – 1608,9 тис. т, видалено у спеціально відведені місця та об'єкти – 29,4 тис. т, знешкоджено - 1,1 тис. т, наявність відходів на кінець 2018 року, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах економічно активних підприємств і організацій, та з урахуванням відходів тимчасово розміщених у спеціально відведених місцях чи об'єктах – 990,1 тис. т. Кількість утворених відходів зазначена з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах.

В 2019 році за даними Головного управління статистики у Тернопільській області та згідно даних статистичної звітності форми №1-відходи (річна) „Утворення та поводження з відходами” за 2019 рік в області утворилось – 1062,6 тис. т відходів, з них утилізовано – 277,7 тис. т, передано на сторону – 1097,9 тис. т, видалено у спеціально відведені місця та об'єкти – 29,3 тис. т, накопичено на 1.01.2020р. – 722,0 тис. т., як бачимо відбулось суттєве скорочення обсягів утворення та накопичення відходів за останній рік, що пов'язано із скороченням економічної активності в Тернопільській області.

Відповідно до Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360, до реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів внесено 23 об'єкти, протягом 2019 року не внесено жодного підприємства. Реєстр місць видалення відходів ведеться згідно із Порядком ведення реєстру місць видалення відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1216. У 2019 році до даного реєстру внесено 16 паспортів місць видалення відходів. Станом на 01.01.2020 року погоджено паспорти та включено до реєстру місць видалення відходів області 109 місць видалення відходів. На території області у 2019 році мали ліцензії на поводження з небезпечними відходами та здійснювали їх збір та зберігання з наступною відправкою в місця утилізації:

- МП „Альфа” Бучацький район, смт. Золотий Потік (збирання, зберігання відходів, що містять як складові або забруднювачі ртуть, сполуки ртуті (у т.ч. відпрацьовані люмінесцентні лампи та прилади));
- МПП „Фортуна” Тербовлянський район, с. Золотники (збирання, зберігання відпрацьованих батарей свинцевих акумуляторів, несорттованих відпрацьованих батарей за винятком сумішей батарей, наведених у Зеленому переліку відходів, відходів батарей, не визначених у Зеленому переліку відходів, які містять небезпечні сполуки;
- ПП „ЕКОЦЕНТР ПЛЮС” м. Тернопіль, вул. Бродівська, 59 (збирання, зберігання ртуті, сполук ртуті).

В місті Тернополі відсутній полігон для зберігання промислових відходів. Промислові відходи, що не мають подальшого збуту або відсутні технології їх утилізації, тимчасово зберігаються на територіях підприємств. Обсяги утворення ТПВ щороку зростають (рис. 2).

Рис. 2

***Обсяги утворення твердих побутових відходів в Тернопільській області
впродовж 2000-2019 років, тис. куб. метрів***

У Тернопільській області обсяги утворення твердих побутових відходів і на сьогоднішній день становлять – 900 тис. куб. метрів (300 тис. тонн), для захоронення яких функціонує близько 740 сміттєзвалищ (з них 32 комунальних, в містах і селищах).

Згідно з даними звітності за формою 1-ТПВ в Тернопільській області, процент охоплення населення послугою з поводження з побутовими відходами становить 67%. При цьому за останні п'ять років цей показник майже не змінюється. За даними районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування послуга з поводження з побутовими відходами надається в 204 населених пунктах Тернопільської області, що складає 19,2% населених пунктів області.

Табл. 2.7

Тверді побутові відходи та їх компоненти, які збираються роздільно,

тис. тонн.

Компоненти ТПВ	2015	2016	2017	2018	2019
Змішані ТПВ		662,8	650,6	835,9	851,24
великогабаритні ТПВ		33,4	40,3	35,28	40,1
Макулатура (картон, папір)		8,6	10,1	8,581	8,61
Полімери (плівка, пакети, ПЕТ пляшки і коробки, пластмаса тощо)		14,4	42,6	11,842	14,87
Упаковка Тетра Пак та інша (комбінована, багатошарова)		-	-	-	-
Метали (чорні, кольорові)		7,74	-	0,417	0,055
Скло (склотара, скlobій)		7,04	9,51	5,173	1,536
Текстиль (синтетичний, натуральний, змішаний)		-	-	0,4	0,4
Органічні компоненти, які здатні до біологічного розкладання		14,74	-	-	-

(харчові відходи, відходи рослинного походження тощо)					
Електричне та електронне обладнання		1,9	1,3	0,32	0,166
Небезпечні компоненти		-	-	-	-
Інші		24,03	31,33	2,182	2,287
Всього	788,5	774,6	785,74	900,09	919,26
				5	4

Джерело: дані звітності за формою 1-ТПВ

За останні 5 років суб'єктами господарювання, що надають послуги з поводження з побутовими відходами зібрано та перевезено 4,1 млн куб. метрів побутових відходів, з них захоронено 3,3 млн куб. метрів. Обсяг відходів після сортування та відібраних сировино цінних компонентів за ці роки становить 0,6 млн куб. метрів (0,4 млн тонн). Від початку експлуатації місць видалення відходів області обсяг захоронених відходів на них становить 22,9 млн куб. метрів (5,6 млн тонн) (табл. 2.7). І це лише статистична інформація, на справді цей показник набагато більший. Суб'єкти господарювання приховують (занижують) об'єми і вагу відходів для зменшення податку за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах.

Табл. 2.8

Обсяг зібраних, перевезених, захоронених ТПВ та відібраних сировино цінних компонентів

Заходи	Всього, млн куб. м.	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість твердих побутових відходів зібраних і перевезених підприємствами	4,167	0,788	0,775	0,785	0,900	0,919
Кількість твердих побутових відходів захоронених на полігонах, сміттєзвалищах	3,535	0,696	0,668	0,625	0,763	0,783
Обсяги відходів після сортування та відібраних сировино цінних компонентів	0,438/396,0 тис. тонн	0,021/ 11,1 тис. тонн	0,004/ 0,96 тис. тонн	0,156/ 129,7 тис. тонн	0,127/ 130,9 тис. тонн	0,130/ 123,9 тис. тонн

Послуги у сфері поводження з побутовими відходами надає 31 підприємство, з них 21 підприємство комунальної форми власності, 10 – приватної. Також, в області є розповсюдженим обрання надавача послуг з вивезення ТПВ без конкурсу.

Рис. 3. Впровадження роздільного збирання відходів.

На 2019 рік у 198 населених пунктах (18,7%) впроваджено систему роздільного збирання твердих побутових відходів (ПЕТ-пляшка, скло, макулатура). З роками спостерігається зростання цього показника (табл. 2.8.). На сьогоднішній день, не впроваджено роздільне збирання відходів у Бережанському та Підгаєцькому районах. Збирання та заготівлю відходів як вторинної сировини здійснюють 17 суб'єктів господарювання.

Для видалення побутових відходів із 1022 населених пунктів області існує 740 сміттєзвалищ. Деякі сміттєзвалища обслуговують 2-3 населених пункти. Станом на 1.01.2020 року в області паспортизовано 109 сміттєзвалищ. Питання щодо виділення коштів на виготовлення паспортів місць видалення відходів органами місцевого самоврядування інших населених пунктів області не вирішується.

На території області спеціалізовані підприємства або полігони утилізації, зберігання, знешкодження та поховання токсичних відходів, відходів об'єктів оборонної діяльності відсутні. Через відсутність коштів не проводяться роботи з будівництва та облаштування нових та існуючих сміттєзвалищ, порушуються правила експлуатації діючих сміттєзвалищ. На більшості діючих сміттєзвалищ не виконуються технологічні процеси при утилізації твердих побутових відходів.

В 2019 році операції з безпечного збирання, перезатарювання та вивезення на знешкодження непридатних пестицидів та агрохімікатів з території Тернопільської області не проводилися. На даний час залишилося 12,782 т непридатних або заборонених до використання пестицидів.

Відповідно до Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360, до реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів внесено 23 об'єкти, протягом 2019 року не внесено жодного підприємства. Реєстр місць видалення відходів ведеться згідно із Порядком ведення реєстру місць видалення відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1216. У 2019 році до даного реєстру внесено 16 паспортів місць видалення відходів. Станом на 01.01.2020 року погоджено паспорти та включено до реєстру місць видалення відходів області 109 місць видалення відходів.

СТАН ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

Тернопільська область відноситься до малолісистих областей України. Площа земель лісгосподарського призначення області становить 201,4 тис. га, з них 183,2 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю. Лісистість області становить 13,3%. На одного жителя області припадає 0,19 га вкритих лісом земель. Ліси на території області розташовані нерівномірно та зосереджені, в основному, у північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно-західній частині (бук, граб), де лісистість досягає 20-25%, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість досягає 14-18%.

Розподіл загальної площі земель лісового фонду області за відомчою підпорядкованістю:

- підприємства Держаного агентства лісових ресурсів України, державні лісгосподарські підприємства - 157,7 тис. га (78,3%);
- органи місцевого самоврядування (ліси державної власності) - 23,6 тис. га (11,7%);
- землі державної власності, які не надані у користування - 9,8 тис. га (4,9%);
- Міністерство інфраструктури України - 3,7 тис. га (1,8%);
- інші лісокористувачі - 6,6 тис. га (3,3%). У постійному користуванні державних підприємств, що входять до сфери управління Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства перебуває 157,7 тис. га лісів області (78,3 %).

За останні 5 років загальна площа земель лісгосподарського призначення зросла на 0,8 тис. га. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 32,31 млн м³. Середній запас на 1 га в лісах управління становить 223 м³. Середній приріст на 1 га вкритої лісом площі 3,63 м³. Середній вік деревостанів 62 роки, відбувається поступове старіння лісів, що впливає на їх санітарний стан. Площа вкритих лісовою рослинністю ділянок становить 145,1 тис. га.

Розподіл лісів за категоріями в залежності від основних виконуваних ними функцій:

- ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення - 42,8 тис. га (29,5%);
- рекреаційно-оздоровчі ліси - 25,0 тис. га (17,2%);
- захисні ліси - 18,1 тис. га (12,5%);
- експлуатаційні ліси - 59,2 тис. га (40,8%).

Вікова структура вкритої лісом площі:

- молодняки - 25,6 тис. га (17,6%);
- середньовікові - 74,2 тис. га (51,1%);
- пристигаючі - 22,4 тис. га (15,5%);
- стиглі і перестійні - 22,9 тис. га (15,8%).

Розподіл за основними лісоутворюючими породами:

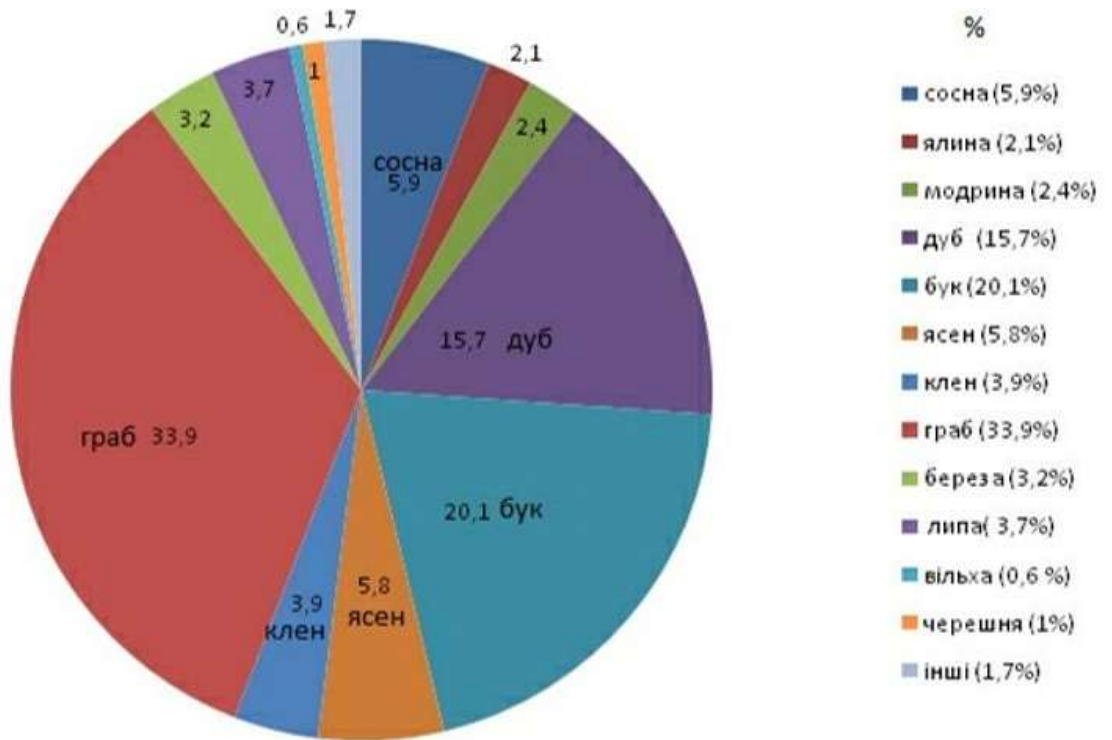
- хвойні - 20,5 тис. га (14,1%);
- твердолистяні - 119,5 тис. га (82,4%);
- м'яколистяні - 4,8 тис. га (3,3%);
- інші деревні породи та чагарники - 0,3 тис. га (0,2%).

Породний склад:

- хвойні - 5,57 млн м³ (17,2%); в тому числі: сосна - 4,61 млн м³ (14,3%); ялина - 0,4 млн м³ (1,2%); модрина - 0,5 млн м³ (1,5%);
- твердолистяні - 25,71 млн м³ (79,6%); в тому числі: дуб - 16,72 млн м³ (51,7%); бук - 3,35 млн м³ (10,4%); ясен - 1,90 млн м³ (5,9%); граб - 3,08 млн м³ (9,5%);
- м'яколистяні - 0,99 млн м³ (3,1%); в тому числі: береза - 0,58 млн м³ (1,8%); осика - 0,02 млн м³ (0,06%); вільха - 0,20 млн м³ (0,6%);
- інші деревні породи та чагарники - 0,04 млн м³ (0,1%).

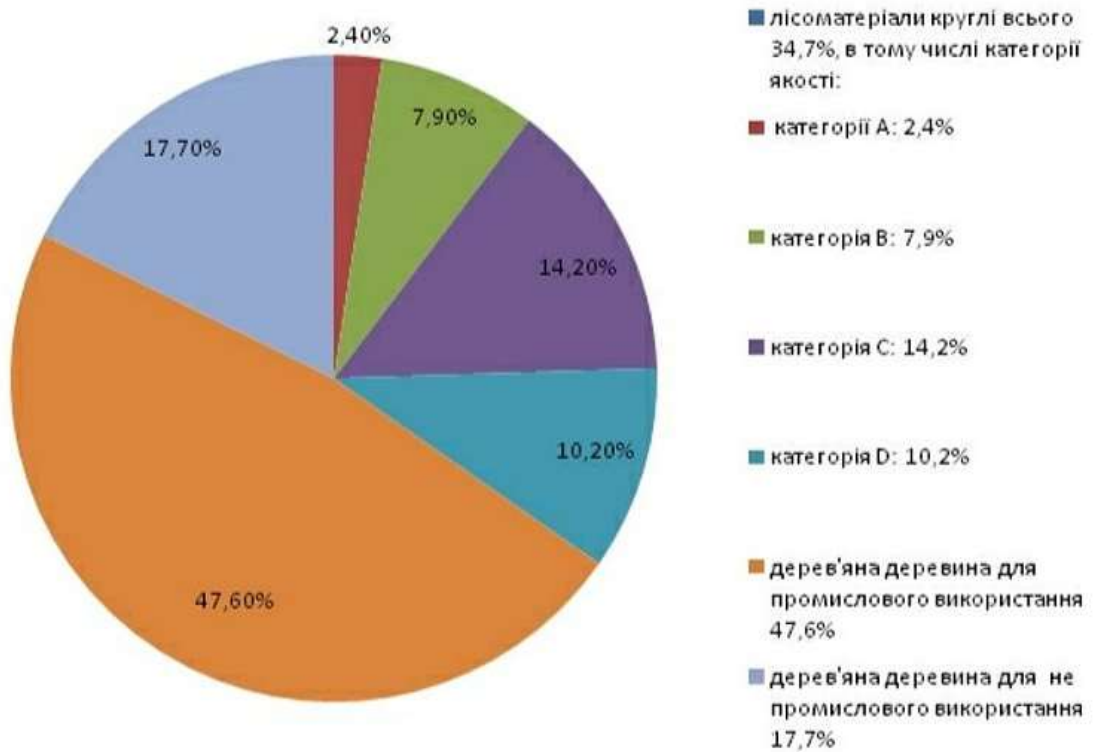
Використання лісосировинних ресурсів. Деревина є основним видом лісових ресурсів. Лісогосподарськими підприємствами управління щорічно заготовлюється майже 237 тис. м³ ліквідної деревини від усіх видів рубок, зокрема, від рубок головного користування – 132 тис. м³, із яких 110 тис. м³ твердолистяних порід (дуб, бук, ясен, граб), 13,7 тис. м³ – хвойних та 8,3 тис. м³ м'яколистяних. Структура заготівлі деревини за деревними породами розкрита на рис 4.

Рис 4. Структура заготівлі деревини за деревними породами

Основними сортаментами при заготівлі деревини від рубок головного користування є пиловник – 30,0%, фансировина для луцення та стругання – 1,3%, будівельний ліс – 0,7%, баланси – 1,6%, техсировина – 9,2%, дрова – 57,2% (рис.5). Щорічно лісогосподарськими підприємствами області реалізується майже 220 тис. куб. м необробленої деревини, із них на внутрішній ринок – 144 тис. куб. м, що становить 65% від загальної реалізації та на зовнішній ринок 76 тис. куб. м, що становить 35% від загальної реалізації деревини (рис.5).

Рис. 5. Структура заготівлі деревини за сортиментами

Питання нарощування лісистості області включено до пріоритетних напрямків розвитку лісогосподарської галузі. Забезпечення розширеного відтворення лісів є одним з важливих завдань. Лісогосподарськими підприємствами області за останні 60 років починаючи з 1953 до 2013 року відтворення лісів проведено на площі 116,6 тис. га. В останні роки – щорічно на площі 600-700 га.

Лісовідновлення за 2019 рік склало 506,3 га (у розрізі лісокористувачів, власників лісів):

- Підприємства Держлісагентства – 432 га;
- Підприємства Мінекономіки – 64,1 га;
- Підприємства Мінприроди – 10,2 га.

Лісорозведенням (створенням нових лісових насаджень) у 2019 році було охоплено площі: підприємств Держлісагентства – 201 га та підприємств Мінприроди – 10,2 га, усього – 211,2 га.

Про велику питому вагу лісовідновних робіт у загальному обсязі лісогосподарської діяльності свідчить те, що 91,4 тис. га або 63% всіх лісів області займають штучно створені насадження. Залісення зрубів та збільшення площі лісів проводиться шляхом лісовідновлення і лісорозведення. Із загальних обсягів відтворення лісів за п'ять останніх років на площі 3,5 тис. га природне поновлення становило 10,6% (370 га).

БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД

Рослинний світ. Флора Тернопільщини багата і різноманітна. Вона налічує близько 1100 видів вищих спорових і насінневих рослин, які належать до 100 родин і 500 родів. Географічне положення Тернопільської області визначило і різноманітність її рослинного покриву. Західна та північна частини області (Бережанський, Монастириський, Кременецький адміністративні райони) віднесені до Західноукраїнської підпровінції Східно-європейської провінції Європейської області широколистяних лісів. Східні та південно-східні частини території належать до Подільсько-середньопридніпровської під провінції Східноєвропейської провінції Європейсько-сибірської лісостепової області.

У східній частині області на рівнинному плато переважають карбонатні чорноземи, на яких колись розвивалась лучно-степова рослинність. Степова рослинність на території Тернопільської області в природному вигляді не збереглась. Майже всі степові ділянки розорані, а ті, що залишилися, зазнали значного впливу людини. Нерозорані степові ділянки можна зустріти на схилах горбів, балок та ін.

На заході в умовах розчленованості місцевості та м'якшого клімату поширений комплекс опідзолених чорноземів, на яких у період формування сучасної флори розвивалась лісова рослинність.

Заплавні луки поширені у верхніх і середніх течіях лівих приток Дністра, а також у верхів'ях річок басейну Прип'яті, на родючих ґрунтах долини Ікви, Стиру, Вілії, Серету та Стрипи. Тут розвинений багатий покрив із злакових і злаково-болотних трав. Суходільні луки займають підвищені рівнини і схили ярів та балок. У рослинному покриві переважають бобово-злакові трави. Болотна рослинність зосереджена головню у долинах річок північної частини області.

Рослинний світ області налічує багато реліктових та ендемічних видів. До реліктових належать: осока низька, бруслина карликова, плющ звичайний, волошка Маршала, сеслерія Гейфлера та ін. Ендемічні рослини області: заяча конюшина Шиверека, гвоздика Андржійовського, вівсюнець пустельний, самосил передгірний та ін. На території області зростає 160 видів вищих судинних рослин, які занесені до Червоної книги України та 102 види рослин, що є регіонально-рідкісними. Крім того, охороняється 15 видів рослин, що віднесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі, 40 види рослин, що віднесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), 16 видів, що віднесені до Європейського Червоного списку.

Тваринний світ області представлений лісовими та степовими видами. Трапляється види, які водяться на Поліссі, а також у Карпатах. Поліські види

поширені в північній частині області. Це куниця лісова і кам'яна, заєць, білка, дикий кабан, рись, вовк, рябчик, тетерев, куріпка та ін. У південній частині області живуть представники тваринного світу Карпат - горностаї, ласка, дикий кіт, дикий кабан, рябчик, орел-сапсан, снігур, кедрівка, козуля, олень. В області поширені також тварини степу – заєць, сіра і степова полівка, тхір, жайворонки, перепелиця, стрепет. У річках області водяться коропи, карасі, лини, окуні, соми, щуки, у багатьох річках і ставах – цінні хутрові звірі (видра, ондатра), дикі водоплавні птахи.

У наслідок нераціонального господарювання у минулі десятиліття значно зменшились чисельність популяцій лосів, козуль, оленів дроздів, інших видів тварин. У 1960-х роках зникли дрозди, які були у Кременецькому районі (в 1937 р.), немає рябчиків у Шумському районі. Сіра гуска стала надзвичайно рідкісним птахом. Зник стрепет. До ендемічних видів належать подільський кріт, плямистий ховрах, мала кутора, чагарникова полівка. Деякі види тварин області перебувають під загрозою цілковитого знищення і тому вимагають охорони. Серед них є рідкісні, які занесені до „Червоної книги України” – лелека чорний, тхір степовий, широкоух звичайний, пугач, орланбілохвіст, кіт лісовий, беркут, кутора мала, скопа, полоз лісовий та інші.

На території області заборонено відстрілювати видру, ондатру, білку, сіру куріпку, яструба-перепелятника, ворона та грака. На території області охороняється 414 видів тварин, з них 195 видів віднесені до Червоної книги України. Крім цього, охороняється 68 видів тварин, що віднесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), 306 видів - до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), 34 - до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, CMS), 40 видів тварин охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), 24 види охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS).

Природно-заповідний фонд. Протягом 2015-2019 років видано 4 Укази Президента України щодо створення 5 нових та розширення існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Крім вищезазначених, за пропозиціями обласної державної адміністрації обласною радою було оголошено 29 нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 273,6 гектара.

Природно-заповідний фонд Тернопільської області станом на 1 січня 2020 року має у своєму складі 643 одиниці територій та об'єктів. Фактична площа природно-заповідного фонду області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших заповідних об'єктів) – 123307,1999 гектарів.

Відношення площі природно-заповідного фонду до площі Тернопільської області („показник заповідності”) становить 8,92 %.

З метою забезпечення реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року в частині збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, збільшення площі природно-заповідного фонду, головою обласної державної адміністрації видано розпорядженням від 18 червня 2018 року № 481-од „Про забезпечення реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року в частині формування мережі природоохоронних територій”. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1089 „Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року” деталізовано щорічні індикатори питомої ваги площі природно-заповідного фонду в розрізі областей. У Тернопільській області питома вага площі природно-заповідного фонду у 2019 році повинна становити 15,0 % від площі області, а у 2020 році -19 %. Для цього необхідно додатково збільшити площу природно-заповідного фонду ще на 140 тис. гектарів. Для досягнення наведеного показника сформовано переліки територій та об’єктів природно-заповідного фонду, які планується створити в області, розроблено науково обґрунтовані індикативні показники площі природно-заповідного фонду в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, підготовлено наукове обґрунтування переваг створення нових заповідних територій та об’єктів, проводиться роз’яснювальна робота.

Установлено у натурі (на місцевості) межі 49 територій та об’єктів загальною площею 22,1 тис. гектарів, що становить 16,36 % від загальної площі. Для досягнення наведеного показника сформовано переліки територій та об’єктів природно-заповідного фонду, які планується створити в області, розроблено науково обґрунтовані індикативні показники площі природно-заповідного фонду в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, підготовлено наукове обґрунтування переваг створення нових заповідних територій та об’єктів, проводиться роз’яснювальна робота.

З метою забезпечення виконання поставлених завдань у 2019 році за пропозицією Тернопільської обласної державної адміністрації Указом Президента України від 11 квітня 2019 року № 139/2019 „Про території та об’єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення” оголошено ботанічний заказник загальнодержавного значення „Жолоби” площею 60 гектарів, Указом Президента України від 17 квітня 2019 року № 147/2019 „Про зміну меж національного природного парку „Дністровський каньйон” збільшено площу парку на 901,1 гектар, рішенням обласної ради від 04 червня 2019 року №1398 „Про внесення змін та доповнень до мережі територій та об’єктів природно-заповідного фонду місцевого значення Тернопільської області” оголошено 4 території та об’єкти природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 12,00 гектарів. На розгляді в

Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України знаходяться матеріали щодо зміни меж національного природного парку „Кременецькі гори” та збільшення його площі на 664,1 гектара.

У межах природного заповідника „Медобори”, національних природних парків „Дністровський каньйон” і „Кременецькі гори”, інших заповідних територій та об’єктів охороняються природні оселища і рідкісних і зникаючих види природної флори та фауни, які мають важливе значення для України, а також держав-членів Європейського співтовариства.

ВПЛИВ ЗАБРУДНЕННЯ НА СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ. Тернопільська область є однією з середньо заселених українських областей. Населення області станом на 01 січня 2020 року – 1038,7 тис. осіб. В області впродовж останніх 20 років спостерігається тенденція до спаду чисельності постійного та наявного населення. Якщо у 2000 році чисельність наявного населення становила 1156,9 тис. осіб, у 2010 році – 1088,9 тис. осіб, у 2015 – 1069,9 тис. осіб, у 2018 році – 1052,3 тис. осіб. В цілому за період з 1991 по 2018 роки даний показник по Тернопільській області скоротився на 104,6 тис. осіб. Зокрема, впродовж 2018 року чисельність населення Тернопільщини зменшилася на 6433 особи. Зменшення чисельності відбулося за рахунок природного скорочення – 6468 осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 35 осіб (табл.2.9).

Таблиця 2.9.

Динаміка формування чисельності населення Тернопільської області, протягом 1990 – 2020 р.р.

Рік	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Назва показника							
Чисельність населення, тис. осіб	1171,5	1177,7	1156,9	1119,6	1088,9	1069,9	1038,7
Природний приріст/скорочення	+1,7	-2,0	-5,2	-5,8	-3,8	-4,5	-6,9
Міграційний приріст/скорочення	+1,9	-0,3	-1,8	-1,7	-1,0	+0,3	-0,3
Сумарний приріст/скорочення	+3,6	-2,3	-7,0	-7,5	-4,8	-4,2	-7,2

Населення області за останні 5 років (з 2015 по 2020 роки) зменшилось на 31,2 тис. осіб. Народжуваність в області, як і по всій території України, зменшується з кожним роком. У 2014 році вона складала 10,95 на 1000 населення, а у 2019 році лише 8,1 на 1000 населення. Загальна смертність серед населення коливається з року в рік в інтервалі від 14,0 на 1000 населення (2016-2017 роки) до 14,3 на 1000 населення (2015 та 2018 роки).

Природній приріст населення за останні 30 років є стабільно від'ємним.

За даними наукових досліджень негативні фактори, що мають вплив на здоров'я людини, за значимістю розподіляються наступним чином:

- соціальні (харчування, спосіб життя, шкідливі звички) – 37%;
- забруднення атмосферного повітря – 21%;
- медичні та біологічні – 19%;
- забруднення питної води – 13%;
- інші причини – 10%.

Це зумовлено, в першу чергу, тим, що людина споживає за добу повітря набагато більше в об'ємному відношенні, ніж води та їжі. Водночас істотні захисні бар'єри існують тільки для тих шкідливих речовин, що потрапляють до організму через шлунково-кишковий тракт, легені ж таким надійним захистом не забезпечені.

Наявні в атмосферному повітрі шкідливі речовини впливають на людський організм при контакті з поверхнею шкіри або слизовою оболонкою. Поряд з органами дихання забруднювачі вражають органи зору та нюху, а впливаючи на слизову оболонку гортані, можуть викликати спазми голосових зв'язок. У деяких випадках вплив одних з забруднюючих речовин у комбінації з іншими призводять до більш серйозних розладів здоров'я. Статистичний аналіз дозволив досить надійно установити залежність між рівнем забруднення повітря і таких захворювань, як захворювання верхніх дихальних шляхів, серцева недостатність, бронхіти, астма, пневмонія, емфізема легень, різні алергійні захворювання, а також хвороби зору. Ознаки і наслідки дій забруднювачів повітря на організм людини проявляються здебільшого в погіршенні загального стану здоров'я: з'являються головний біль, нудота, відчуття слабкості, знижується або втрачається працездатність.

Якість питної води та її вплив на здоров'я населення. Протягом 2019 року фахівцями „Тернопільський ОЛЦ МОЗУ” із джерел централізованого водопостачання було відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 2384 взірців питної води, із них не відповідало санітарно-гігієнічним нормативам 490, що становить 20,5%, за санітарно - мікробіологічними показниками – 3281 взірців питної води, із 60 них не відповідало санітарно-гігієнічним нормативам 438, що становить 13,3%. Із комунальних водогонів було відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 1095 взірців питної води, за санітарно-мікробіологічними показниками 1627 взірців питної води. Питома вага нестандартних взірців питної води, відібраних з комунальних водогонів за санітарно-хімічними та санітарно - мікробіологічними показниками становить 20,2% та 10,6%. Із відомчих водогонів було відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 370 взірців питної води, за санітарно-мікробіологічними показниками 476 взірців питної води. Питома вага нестандартних взірців питної води відібраних з відомчих водогонів за санітарно-хімічними та санітарно - мікробіологічними показниками становить 23,5 % та 13,2%. Із сільських водогонів відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 727 взірців питної води, за санітарно - мікробіологічними показниками 791 взірців питної води. Питома вага нестандартних взірців питної води відібраних з

сільських водогонів за санітарно-хімічними та санітарно - мікробіологічними показниками становить 15,6% та 19,8%. Із джерел децентралізованого водопостачання було відібрано та досліджено за санітарно-хімічними показниками 2313 взірців питної води, із них не відповідало санітарно-гігієнічним нормативам 546, що становить 23,6%, за санітарно - мікробіологічними показниками – 842 взірці питної води, із них не відповідало санітарно-гігієнічним нормативам 219, що становить 26,0%.

Забезпечення основних потреб населення в галузі охорони здоров'я нерозривно пов'язані з досягненням цілей сталого розвитку та первинними заходами з охорони навколишнього середовища. Ув'язка питань охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища та покращення соціально-економічних умов вимагає міжсекторальних зусиль. Згідно з оцінками Регіонального бюро ВООЗ, в Європі на частку екологічних чинників, таких як доступ до чистої води і санітарно-гігієнічним послугам, житлові умови, якість повітря, середовище на роботі і схильність до впливу екстремальних погодних умов, доводиться 13-20% тягаря хвороб. У всіх європейських країнах існують нерівності щодо впливу чинників НС на здоров'я, і ці нерівності можуть доходити до крайності: в найменш забезпечених групах схильність несприятливих впливів часто буває як мінімум в п'ять разів вище, ніж в групах з високим рівнем доходів.

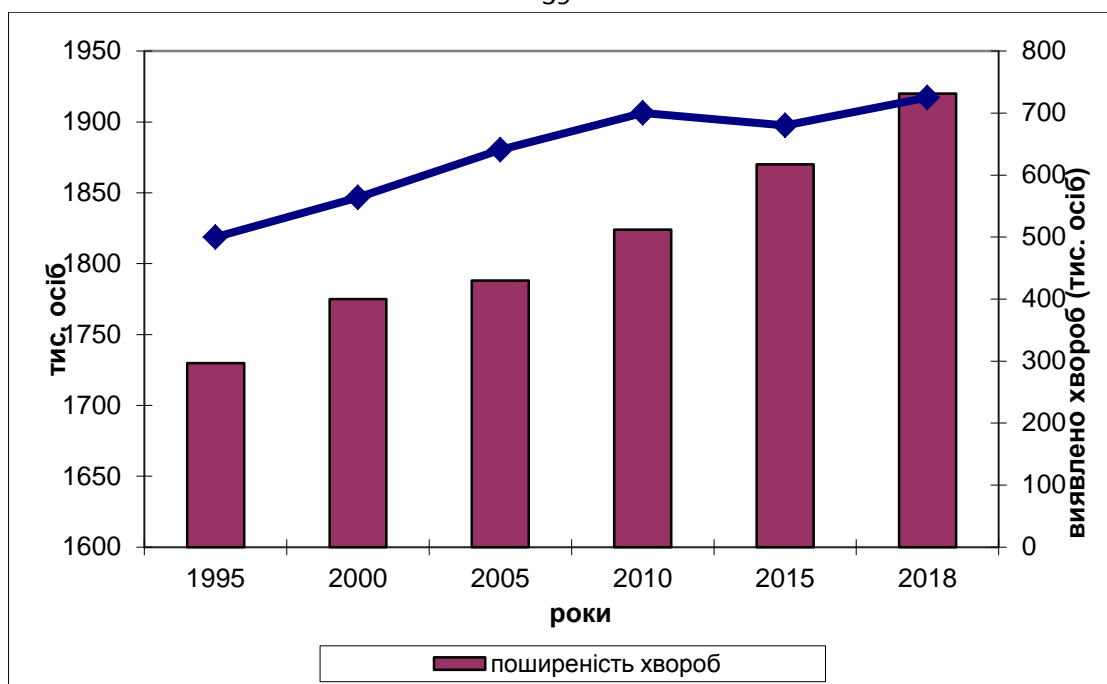
Власне цими чинниками обумовлюється погіршення здоров'я населення України за час незалежності викликає особливе занепокоєння. На даний час стан здоров'я України є одними з найгірших в Європі.

Порівняння стану здоров'я населення в Тернопільській області із загальноукраїнськими показниками дає підстави стверджувати про дещо кращу загальну картину щодо стану здоров'я населення, однак не суттєву. Зокрема рівень смертності в області у 2019 р. становив 14,2 ‰ (в Україні – 14,7 ‰). Менше у Тернопільській області й дитяча смертність.

Рисунок 5.

Динаміка поширеності хвороб і захворюваність в Тернопільській області у 1995 - 2018 роках, на 100000 осіб¹.

¹ За даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України

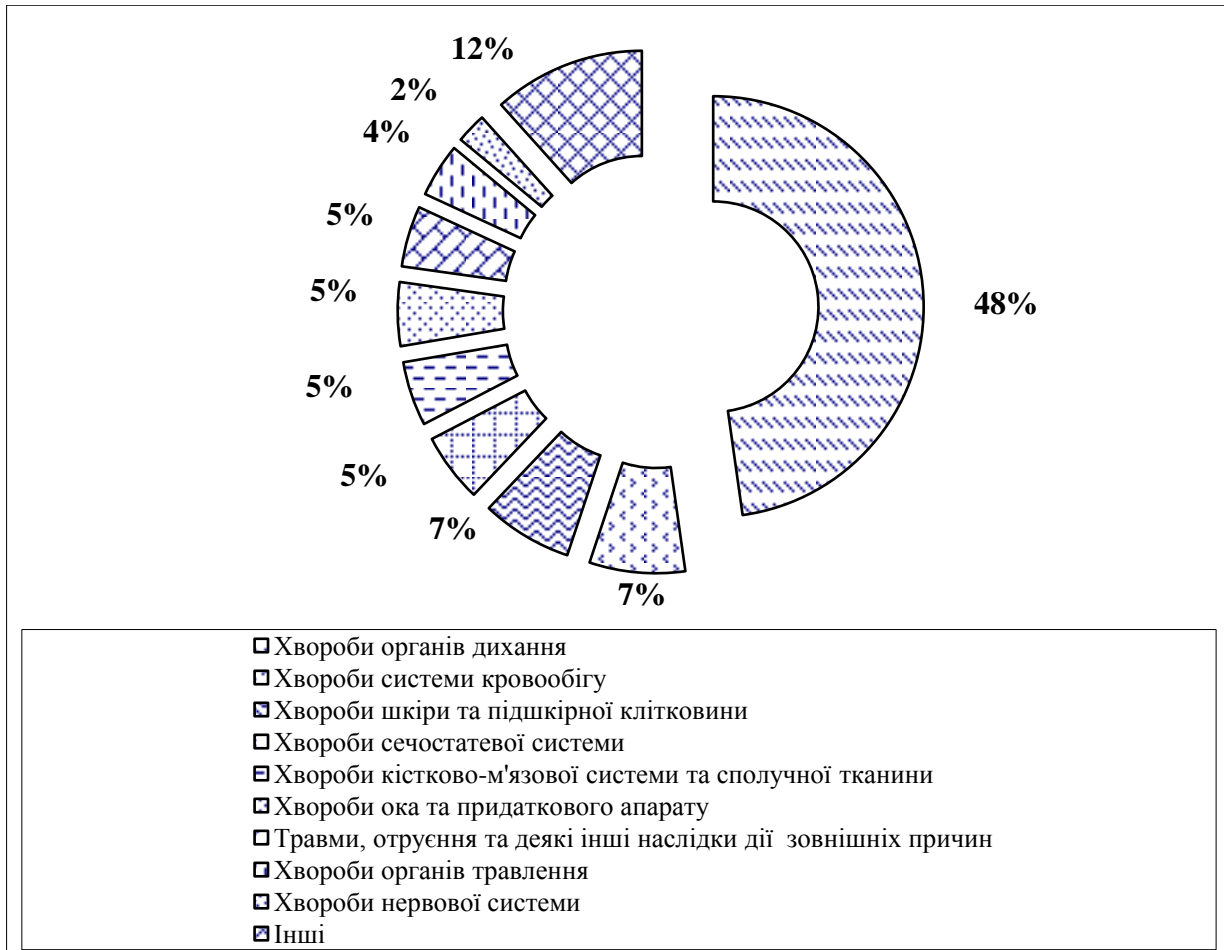
Інша ситуація із хворобами органів дихання. Загальний рівень захворюваності (уперше зареєстрованих випадків) на Тернопільщині вищий, ніж в Україні на 14% (341,6 осіб в розрахунку на 100000 населення у 2017 р.). Загалом, порівняно із 1995 роком первинна захворюваність зросла в 1,45 рази (рис. 5). Рівень поширеності хвороб також зростає. Така ситуація характерна для більшості вікових груп, особливо високі темпи росту захворюваності для підлітків 15-17 років.

Насправді зростання захворюваності серед молоді є дуже небезпечною тенденцією, адже власне у дитячому і підлітковому віці закладаються основи здоров'я, які проявляються протягом майбутнього життя. Власне здорове дитинство та юність є одним із детермінантів здоров'я.

У структурі первинної захворюваності в області перше місце займають хвороби органів дихання – 48 % (понад 340 на 100 тис. населення); на другому – хвороби системи кровообігу – 7%, на третьому – хвороби шкіри та підшкірної клітковини – 7% (рис. 6).

Рисунок 6

**Структура захворюваності за класами хвороб
Тернопільської області у 2018 році**

Незважаючи на те, що в Тернопільській області захворюваність нижча за загальноукраїнську, спостерігається негативна тенденція до їх зближення. Так, якщо у 2004 році індекс захворюваності в Тернопільській області становив 0,907, то у 2018 він майже дорівнював одиниці – 0,990. З одного боку це пов'язано із незначним зменшенням загальноукраїнського рівня захворюваності, з іншого – зростанням цього рівня на Тернопільщині.

Найвищий індекс захворюваності у Тернопільській області серед хвороб ендокринної системи (1,50). Високий серед хвороби шкіри та підшкірної клітковини (1,14), нервової системи (1,13) та розладів психіки та поведінки (1,09). Ще вищі індикатори більшості із цих хвороб серед працездатного населення. Так індекс захворюваності ендокринної системи становить 1,62; нервової системи – 1,27; розладів психіки та поведінки – 1,21.

Захворюваність населення Тернопільської області за кількістю уперше зареєстрованих випадків захворювань, на які може мати вплив стану навколишнього середовища за класами хвороб (станом на 1.01.2018 року) складала:

- усі захворювання – 720851чол.;
- інфекційні та паразитарні хвороби –19370 чол.;
- новоутворення – 6663 чол.;
- хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму – 4702 чол.;

- хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин – 16229 чол.;

- хвороби органів дихання – 341644чол;

- хвороби органів травлення – 29499 чол;

- травми, отруєння та інші наслідки зовнішніх причин – 33411 чол.

Захворюваність населення Тернопільської області за класами хвороб, на які може мати вплив стану навколишнього середовища на 1.01.2018 року (кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 000 населення):

- усі захворювання – 68489 (Україна – 62895);

- інфекційні та паразитарні хвороби – 1840 (Україна – 2222);

- новоутворення – 633 (Україна – 865);

- хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму – 447 (Україна – 928);

- хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин – 1542 (Україна – 928);

- хвороби органів дихання – 32460 (Україна – 28445);

- хвороби органів травлення – 2803 (Україна – 2569);

- травми, отруєння та інші наслідки дії зовнішніх причин – 3174 (Україна – 4010).

Кількість осіб, що хворіють на активний туберкульоз на 100 тис. населення в 2014 році становив 46,6. За останній період цей показник зменшився і становить 33,3 на 100 тис населення в 2019 році. Проведені заходи з виявлення захворювання на ранніх стадіях, їх планування, проведення профілактичних заходів дають можливість знизити захворюваність на активний туберкульоз.

Захворюваність на онкологічні захворювання за даний період часу збільшилась. Це пов'язано з погіршенням екологічної ситуації, покращенням виявлення онкозахворювань на ранніх стадіях. У 2014 році показник осіб, в яких вперше виявлено онкозахворювання, складає 304,9 на 100 тис населення. Цей показник коливається на протязі даного періоду часу, а в 2019 році він становить 325,2 на 100 тис населення.

Посилення забруднення довкілля призводить до зростання захворюваності з цілого ряду хвороб. Загальна тенденція уперше зареєстрованих випадків захворювання населення Тернопільської області носить мінливий характер і може бути описана поліноміальною регресійною моделлю третього ступеня, періодичні спади чергуються з нарощенням рівня захворюваності. Слід відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу. В області відбувається процес депопуляції населення. Тренд смертності населення області залишається вкрай неблагополучним, що є найголовнішою складовою природного скорочення населення області.

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення Тернопільської області виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу, а напрями Програми повинні орієнтуватись на зниження ризиків для здоров'я населення внаслідок реалізації запропонованих заходів.

У випадку відмови від прийняття нової Програми буде пригальмовано поступальний рух у напрямку сталого розвитку регіону та можливе зниження рівня екологічної безпеки навколишнього природного середовища, умов життєдіяльності та здоров'я населення. При цьому, внаслідок фізичного зношення та морального старіння засобів, споруд та обладнання, ряд елементів системи охорони довкілля Тернопільської області буде продовжувати піддаватися руйнівним процесам, що у свою чергу може призвести до загального погіршення стану довкілля.

Припинення розширення і обслуговування природоохоронних територій та об'єктів може призвести до погіршення їх стану та негативного впливу на екосистеми, зменшиться біорізноманіття флори та фауни, а також знизиться асиміляційна спроможність природних біоценозів та їх позитивний вплив на суміжні агробіоценози.

Розлад у функціонуванні системи поводження з відходами в області неминуче призведе до їх неконтрольованого накопичення та, як наслідок, зростання забруднення всіх компонентів навколишнього природного середовища, погіршення умов життєдіяльності та стану здоров'я населення. З огляду на це, нульовий варіант – відсутність затвердженої Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки є завідомо неприйнятним.

III. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу.

Прогнозована оцінка ймовірного впливу проєкту Програми на довкілля відповідно до контрольного переліку розглянутих питань, розглянутих в розділі II, дозволяє на основі експертних оцінок, зробити такі висновки щодо ймовірного впливу проєкту Програми на довкілля:

Проєкт Програми враховує принцип екологічної збалансованості і в цілому орієнтований на зменшення впливу на довкілля. Зокрема, буде досягнуто наступних цільових результатів:

- Виконання заходів напряму „Адаптація до змін клімату” дасть можливість визначити шляхи з адаптації усіх сфер економіки та життєдіяльності області до змін клімату, забезпечити сталий розвиток регіону в умовах зміни клімату, а також скорочення викидів парникових газів, вироблення екологічної чистої енергії.
- Виконання заходів напряму „Якість атмосферного повітря” передбачає зменшення викидів у атмосферне повітря шляхом впровадження енергозберігаючих заходів.
- Реалізація заходів напряму „Якість поверхневих та підземних вод” шляхом реконструкції та будівництва нових каналізаційних очисних споруд і мереж, застосування сучасних методів очищення зворотних вод дасть можливість до 2027 року в основному припинити скиди у відкриті водойми забруднених стічних вод без очистки, досягти нормативних показників якості води поверхневих вод.
- Комплекс дій у напрямі „Управління відходами” дозволить налагодити систему управління відходами. Реалізація заходів регіонального плану управління відходами до 2030 року в області забезпечить охоплення всіх видів діяльності, в результаті якої утворюються відходи та формуються конкретні потреби щодо створення нової інфраструктури управління відходами. Планується вивезти з території області залишки непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин.
- У результаті виконання завдань напряму „Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття” планується здійснити розширення мережі природно-заповідного фонду до 13 % від площі області, площу природно-заповідного фонду буде збільшено на 61,8 тис.га (щорічно – на 8,8 тис. га), та попереджено зміни цільового призначення земель природно-заповідного фонду, буде встановлено межі на загальній площі 1,8 тис. га.
- Утримання та оснащення приладами, обладнанням і зміцнення матеріально-технічної бази Державної екологічної інспекції у Тернопільській області для забезпечення та підвищення ефективності державного контролю з охорони рослинного, тваринного світу, водних

живих ресурсів, об'єктів та територій природно-заповідного фонду, боротьби з браконьєрством у Тернопільській області суттєво покращить результати здійснення державного контролю за охороною тваринного світу та водних живих ресурсів, сприятиме посиленню боротьби з браконьєрством.

- У процесі запровадження геоінформаційної системи „Інтерактивна карта природно-заповідного фонду Тернопільської області” буде сформовано банк даних та векторних шарів 639 територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області, що дасть можливість забезпечити оперативність та якість роботи з просторовою інформацією про природно-заповідний фонд області, якісний доступ громадськості до інформаційних баз даних про території та об'єкти природно-заповідного фонду Тернопільської області.
- У результаті виконання завдань напряму „Забезпечення охорони та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу області” передбачено забезпечення належної охорони та догляду за лісовими насадженнями, збереження і відновлення придорожніх лісових та полезахисних смуг.
- Реалізація заходів напряму „Створення та забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля області” дасть можливість організувати проектування мережі спостережень за рівнями забруднення атмосферного повітря та оцінювання якості атмосферного повітря шляхом розроблення програми державного моніторингу атмосферного повітря в області.
- Виконання заходів напряму „Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення” забезпечить доступ громадськості до екологічної інформації та участі в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, підвищення екологічної свідомості населення.
- У результаті виконання завдань напряму „Інші природоохоронні заходи” буде здійснюватися проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, що сприятиме сталому розвитку області шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В цілому, реалізація Програми охоплює територію всієї області, при цьому окремі заходи, визначені нею, зосереджені на локальних територіях життєдіяльності населення, переважно міських населених пунктах. Тобто виконання заходів, передбачених Програмою, дозволить поліпшити загальну екологічну ситуацію та позитивно вплине на умови життєдіяльності і здоров'я населення Тернопільської області.

В межах Програми визначено завдання, що першочергово стосуються територій з найгіршими екологічними характеристиками через фактори забруднення

атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, ґрунтів, знищення зелених насаджень, лісів та інше.

За інформацією МОЗ, найбільш несприятливому впливу шкідливих факторів підлягає населення, яке мешкає в межах санітарно-захисних смуг промислових підприємств, що є порушенням вимог «Державних санітарних правил планування та забудови населених місць»: у міських поселеннях 3,4% проб атмосферного повітря містять забруднюючі речовини у концентраціях, що перевищують гранично допустимі, у сільських поселеннях – 1,3%. Тому заходи Програми, які реалізуються на територіях міських поселень, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

З даними Держгеонадр, головними чинниками забруднення ґрунтових вод на більшій частині території Тернопільської області є стоки тваринницьких комплексів, мінеральні добрива, продукти сільгоспхімії, свинець, марганець, нафтопродукти. Забруднення міжпластових підземних вод носить локальний характер. Значний тиск на екологічний баланс поверхневих вод області чинять підприємства житлово-комунального господарства. З огляду на це, заходи Програми, які реалізуються у сфері охорони водних об'єктів вимагають підвищеної уваги, а території їх реалізації – розглядаються зонами зі значним техногенним навантаженням на навколишнє середовище.

В області наявні еродовані та деградовані ділянки земель, території, що вимагають відновлення родючості, змінених природних ландшафтів та нівелювання інших негативних антропогенних та екзогенних впливів. Заходи Програми, спрямовані на охорону і раціональне використання земель та збереження територій природно-заповідного фонду, стосуються найбільш важливих для екологічної стабільності територій.

Концентрація об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення, створює дисбаланс у антропогенному навантаженні на території області. До програми включені заходи щодо підвищення ефективності управління відходами, реалізація яких дозволить позбутись асиметричності та екологічного тиску на основні місця їх зберігання та накопичення.

В Програмі передбачені заходи, спрямовані на отримання інформації про стан довкілля та оперативне реагування у разі його погіршення. Це дозволить забезпечити підтримання комфортних та безпечних умов для життя населення всієї області, і з високою ймовірністю нівелює негативний вплив на довкілля і здоров'я населення, від чого можна очікувати позитивні результати на всій території Тернопільської області.

Заходи Програми, орієнтовані на формування екологічної культури та свідомості населення, дозволять підтримувати та поліпшити стан довкілля та умови життєдіяльності населення Тернопільського регіону.

IV. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

Аналіз матеріалів, які відображають стан навколишнього природного середовища показує, що впродовж 2019 року в Тернопільській області намітились певні позитивні тенденції до покращення екологічної ситуації та стану екологічної безпеки. Однак для забезпечення їх розвитку у подальшому необхідно вирішити ряд екологічних проблем, зокрема:

1. На складах області зберігається більше 12 тонн залишків заборонених та непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин. Зберігання цих хімікатів у незадовільних умовах негативно впливає на навколишнє природне середовище та створює загрозу надзвичайних ситуацій, пов'язаних з аварійним забрудненням довкілля. На даний час в Україні відсутні підприємства, які можуть знешкоджувати дані небезпечні відходи, а також міжнародні угоди щодо транскордонного перевезення цих відходів для знешкодження за межами України. Ліквідація їх можлива за умови впровадження вітчизняних технологій чи централізованого вивезення з України за кордон для знищення. У даному питанні як і в попередні роки, необхідна практична і фінансова допомога з боку Мінприроди.

2. Через неефективну роботу каналізаційних очисних споруд та відсутність очисних споруд у населених пунктах багатьох районів області щороку до поверхневих водойм області потрапляє близько 2,5 млн. м³ недостатньо очищених та неочищених стічних вод. Основними забруднювачами водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю. Впродовж 2015-2019 років збудовано та реконструйовано 12 об'єктів водовідведення та очистки зворотних вод загальною потужністю 3000 куб. м/добу. Для вирішення проблеми необхідно забезпечити фінансування робіт з реконструкції та будівництва каналізаційних мереж та каналізаційних очисних споруд за кошти державного фонду регіонального розвитку та державного фонду охорони навколишнього природного середовища при відповідному співфінансуванні з місцевих бюджетів.

3. В області біля 740 сміттєзвалищ, з яких більшість перевантажені та не відповідає екологічним і санітарним вимогам. У багатьох населених пунктів не розроблено схем санітарного очищення, значна кількість вибраних земельних ділянок під сміттєзвалища не відведена і не узаконена в установленому порядку. Для розв'язання проблеми необхідно спорудити в області чотири сміттєпереробних комплекси за зональним принципом, для чого необхідне

залучення коштів державного, місцевих бюджетів і приватних інвестицій. З метою залучення інвестицій у сферу переробки твердих побутових відходів необхідно ввести пільгове оподаткування суб'єктів господарської діяльності, які розпочинають свою діяльність у даній сфері.

4. Аналіз стану використання водних ресурсів області протягом останніх років свідчить про те, що з боку районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарської діяльності не вживаються достатні заходи для підвищення ефективності природокористування. У більшості районів не завершено приведення укладених районними державними адміністраціями договорів оренди водних об'єктів у відповідність до вимог чинного законодавства, зокрема в частині встановлення ставок орендної плати згідно з „Методикою визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти”, затвердженою наказом Мінприроди від 28 травня 2013 року № 236. Райдержадміністраціям необхідно забезпечити неухильне виконання в повному обсязі згаданих вище робіт.

5. Погіршення стану охорони лісів, у першу чергу тих, які перебували в користуванні колишніх колгоспів. У складних соціально-економічних умовах, при відсутності належного контролю з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, відбулося неконтрольоване використання лісових ресурсів, а в непоодиноких випадках знищення або пошкодження лісів. Необхідно забезпечити передачу близько 14,3 тис. га безхазяйних лісів, які перебувають у землях запасу і не охороняються, в постійне користування державним і комунальним лісогосподарським підприємствам та підприємствам зі спеціалізованими лісогосподарськими підрозділами.

6. Наявний мінерально-сировинний потенціал області в значній мірі використовується безсистемно і неефективно, без наукового обґрунтування, прогнозування обсягів видобутку, які б враховували потреби господарського комплексу області у корисних копалинах на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу. Довготривалий бюрократичний процес отримання спеціальних дозволів на користування надрами підштовхує багатьох надкористувачів до нелегального видобутку корисних копалин. Ця сфера потребує децентралізації дозвільної системи, спрощення дозвільних процедур і передачу повноважень щодо надання спеціальних дозволів на користування надрами місцевого значення - на регіональний рівень. Обласною державною адміністрацією надано до Державної служби геології та надр України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства юстиції України пропозиції щодо удосконалення механізмів управління та регулювання у сфері використання надр.

7. Для Тернопільської області визначено індикативний показник збільшення площі природно-заповідного фонду до 19 % від площі області. Для досягнення наведеного показника площу природно-заповідного фонду необхідно додатково

розширити на 139 тис. га. Обласним управлінням лісового та мисливського господарства і підпорядкованими йому державними лісогосподарськими підприємствами у 2009-2019 роках відмовлено в організації 19 нових територій та об'єктів природнозаповідного фонду загальною площею 41,1 тис. га, сільськими, селищними, міськими і районними радами - 33 нових заповідних територій та об'єктів загальною площею 2,096 тис. га.

Проект Програми в цілому відповідає задекларованим національним і регіональним екологічним пріоритетам щодо підтримки стану збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, розвитку природно-заповідного фонду та формуванню екологічної мережі.

Збереження біологічного різноманіття – центральне завдання охорони та збереження живої природи. За визначенням, даним Всесвітнім фондом дикої природи (1989), біологічне різноманіття – це „все різноманіття форм життя на землі, мільйонів видів рослин, тварин, мікроорганізмів з їх наборами генів і складних екосистем, що утворюють живу природу”.

Збереження біорізноманіття на популяційно-видовому рівні означає збереження окремих видів у природних умовах їх існування. Основна увага приділяється видам, що перебувають під загрозою зникнення та мають ключове значення для збереження біорізноманіття на національному та глобальному рівні. З цією метою вживатимуться заходи, спрямовані на збереження видів, занесених до Червоної книги України та Європейського червоного списку, а також міжнародних переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів флори та фауни, з урахуванням вимог міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна.

Збереження видів у природних середовищах існування та місцях зростання має здійснюватися на всій території Тернопільської області, незалежно від природоохоронного статусу земельної ділянки. У зв'язку з цим, необхідно удосконалити національне законодавство щодо збереження і невиснажливого використання видів, забезпечення контролю за його дотриманням на землях користувачів та власників з різною формою власності.

Збереження біорізноманіття на екосистемному рівні передбачає збереження видів та їх угруповань у складі природних екосистем. Основна увага приділяється екосистемам, що перебувають під загрозою зникнення та мають ключове значення для збереження біорізноманіття на національному та глобальному рівні.

З цією метою вживатимуться заходи щодо збереження угруповань, занесених до Зеленої книги України, та визначених міжнародними договорами, обов'язковими для виконання в Україні, зокрема здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження біорізноманіття гірських, лісових, степових, лучних, морських, річкових і водно-болотних екосистем, а також урбо- та

агроландшафтів. Збереження біорізноманіття за межами їх природних місць існування дозволяє зберегти лише частину генетичного різноманіття природних популяцій. У спеціальних центрах - генетичних банках, розплідниках, центрах утримання, ботанічних садах, зоопарках тощо, зберігаються окремі організми або їх малочисельні групи.

На сьогодні флора Тернопільської області нараховує понад 1100 видів рослин, фауна – понад 15400 видів тварин. Негативні антропогенні чинники впливу на довкілля призвели до зникнення великої кількості біологічних видів та до загрози існуванню для багатьох з існуючих. В межах області 19 видів фауни, внесених до Червоної книги України, зникло. Вказані види зустрічаються в інших регіонах України. Серед них білуга чорноморська, пелікан кучерявий, орел степовий, сип білоголовий, дрофа, перев'язка звичайна та ряд інших.

Місця зростання 28 видів флори, виявлені у минулі роки, на сьогодні відомі тільки з літературних джерел, 2 – з гербарних даних інституту ботаніки ім. Холодного. Такі види як марсиля чотирилиста, росичка англійська, язичник сибірський, сальвінія плаваюча за твердженнями вчених очевидно зникли на території області. В області, з врахуванням регіонально рідкісних видів, охороняється 434 види тварин (2,9 % від загальної кількості видів області) та 272 види рослин (24,5 % від загальної кількості видів області). На екосистемному рівні у межах Тернопільської області охороняється 31 рослинне природне угруповання, занесених до Зеленої книги України.

Значний негативний вплив на стан біологічного різноманіття області останнім часом викликала діяльність людини, яка шляхом нераціонального використання ресурсів та земель спричинила осушення водно-болотних угідь в 1950-1990 роках, знищення рибних нерестовищ, забруднення вод комунальними господарствами, промисловими і поверхневими водами, стоками з сільськогосподарських земель, браконьєрство, інтенсифікацію ведення лісгосподарського і сільськогосподарського виробництва, порушення режиму прибережних смуг тощо. Найменшої трансформації зазнали ліси на загальній площі 201,7 тис. га, хоч корінних деревостанів в них практично не залишилося, оскільки заміна лісу велася переважно шляхом створення штучних лісових насаджень.

Досить відчутної трансформації природних екосистем зазнали болота. Особливо помітно були трансформовані болотні масиви серед орних земель та в межах заплав річкових долин, на яких проводився механізований видобуток торфу з попереднім осушенням території, здійснювались випас худоби, вирощування сільгосппродукції.

Найсильніших змін зазнали сінокоси на площі 26,6 тис. га та пасовища на площі 144,5 га. Більшість сіножатей зазнали осушення, пов'язаного із зміною гідрологічного режиму та корінного поліпшення травостою. Пасовища теж, як

правило, зазнавали протягом десятків років перевипасу та поверхневого поліпшення травостою. Ці угіддя можна віднести до довготривалопохідних угруповань.

Таким чином, первинна природна рослинність збереглася лише в окремих важкодоступних місцях, зокрема в заболочених місцях заплав, на крутих каньйоноподібних схилах річкових долин, на певних ділянках пристигаючих і перестійних лісів. За останні роки також відбулась суттєва зміна середовища існування диких тварин, що значним чином вплинуло на видовий та кількісний склад фауни. Завдяки проведенню біотехнічних заходів користувачами мисливських угідь чисельність основних видів мисливських тварин за останні роки дещо збільшилась, проте чисельний і видовий склад інших немисливських видів тварин суттєво не змінився.

В результаті вказаних негативних чинників, а також інших видів антропогенної діяльності природні ландшафти у найменш зміненому вигляді збереглися на землях, зайнятих лісами та іншими лісо вкритими площами (201,7 тис. га), болотами (5,9 тис. га), на відкритих землях (18,54 тис. га), площа яких становить близько 16,4 відсотків території області. Найбільш захищеними є природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду.

Сучасний стан збереження біорізноманіття в області вимагає невідкладних заходів для його збереження та призупинення загальної тенденції зниження чисельності майже усіх видів тварин і рослин. На виконання вимог статті 15 Закону України „Про екологічну мережу України” рішенням Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 року № 619 затверджено Регіональну схему формування екологічної мережі Тернопільської області. Подальша деталізація регіональної схеми екологічної мережі області на локальному рівні з виділенням структурних елементів екомережі не проводилась, кошти з місцевих бюджетів на дані роботи не виділялися.

Заходи щодо охорони та відтворення земельних і водних ресурсів, захисту середовищ існування тварин, збереження їх популяцій, формування елементів екомережі передбачені обласною Програмою розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області на період до 2021 року, затвердженою рішенням Тернопільської обласної ради від 12 листопада 2013 року № 1541 (зі змінами).

Для забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів рішенням Тернопільської обласної ради від 10 травня 2017 року № 538 (зі змінами) затверджено Програму розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017-2021 роки. Для успішного відтворення тваринного світу і впорядкування полювання на території мисливських господарств діє 46 ділянок з відтворення диких тварин. Для

збільшення площі складових структурних елементів екомережі у 2018 році створено 152 га захисних лісових насаджень.

Пріоритетами в напрямку відтворення водно-болотних систем на території Тернопільської області є виявлення і забезпечення охороною цінних об'єктів, а також екологічно безпечне використання їх ресурсів. У цілому в складі природно-заповідного фонду Тернопілля охороняється понад 6,5 тис. гектарів водно-болотних угідь.

Станом на 01 січня 2019 року площу екомережі області доведено до 470,31 тис. гектарів, або 30,1 % від території області. На виконання Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, затвердженої Законом України від 21 вересня 2009 року № 1989-III та ст. 9 Закону України «Про екологічну мережу України» рішенням обласної ради від 18 червня 2009 року №619 затверджено Регіональну схему формування екологічної мережі Тернопільської області, а рішенням Тернопільської міської ради від 16.12.2011 № 6/16/26 затверджено схему формування екологічної мережі м. Тернополя. За мету Схеми ставиться збільшення в регіоні площ земель з природними ландшафтами до рівня достатнього для збереження біологічного різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, а також поетапне формування їх інтегрованої територіальної системи, спрямованої на збереження природних екосистем і ландшафтів, видів рослинного і тваринного світу, яка забезпечуватиме функціонування природних шляхів їх міграції і розповсюдження. Подальша деталізація регіональної схеми екологічної мережі області на локальному рівні з виділенням структурних елементів екомережі не проводилась, кошти з місцевих бюджетів на дані роботи не виділялися.

В області діє Регіональна схема формування екологічної мережі Тернопільської області, затверджена рішенням обласної ради від 18 червня 2009 року № 619. Регіональна схема є основою для розроблення усіх видів проектної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності. У подальшому вона підлягає деталізації на рівні об'єднаних територіальних громад шляхом розроблення локальних схем екологічної мережі. У результаті здійснення заходів щодо збільшення в області площі земель з природними ландшафтами, площу екологічної мережі області доведено до 416,29 тис. га або 30,1 % від території області.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1196 „Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі” в області у 2018 році проводилися роботи зі складання переліків територій та об'єктів екомережі за встановленою формою. До ключових територій екомережі віднесено 186 заповідних територій та об'єктів загальнодержавного та місцевого значення. Усі заповідні території

та об'єкти входять в склад Національної та Пан-Європейської екологічних мереж.

V. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки

Громадянам України гарантоване статтею 50 Конституції України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Відповідні зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення прописані у Законах України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про охорону здоров'я населення” і “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”.

В рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію) наша держава також взяла на себе відповідні зобов'язання. Зокрема, у главі 6 “Навколишнє середовище” Розділу V “Економічне та галузеве співробітництво” Україна обіцяла дотримуватись загальноєвропейських заходів з забезпечення екологічної безпеки та охорони довкілля.

У рамках Угоди про асоціацію співробітництво між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища. Таким чином підтримка екологічної рівноваги на території України є одним з найважливіших завдань України, як цивілізованої проєвропейської держави, в рамках здійснення політики щодо охорони навколишнього природного середовища та реалізації проголошеного Україною курсу на європейську інтеграцію.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№562-VIII від 01.07.2015) та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, яка внесена до виконання плану заходів з виконання Угоди Про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затверджений Постановою КМУ від 25 жовтня 2017 р. №1106.

Засади екологічної політики України визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030

року» (ухвалено Верховною Радою України 28 лютого 2019 року). Мета Державної екологічної політики та її стратегічні цілі представлені на рис. 6.

Рис. 6. Мета Державної екологічної політики та її стратегічні цілі

Робоча група з СЕО провела аналіз відповідності цілей напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України (табл. 5.1).

Табл. 5.1.
Аналіз відповідності напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України*

Напрями Програми	Стратегічні цілі Державної екологічної політики України				
	1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	2. Забезпечення сталого розвитку природно - ресурсного потенціалу України	3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально - економічного розвитку України	4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально - економічний розвиток та здоров'я населення	5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління
1. Адаптація до змін клімату	+	+	+	+	+
2. Якість атмосферного повітря	×	+	+	+	×
3. Якість поверхневих та підземних вод	×	+	+	+	×
4. Управління відходами	×	×	+	+	×
5. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття	×	+	+	+	+
6. Забезпечення охорони та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу області	×	+	+	+	×
7. Створення та забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля області	×	×	+	+	+

8.Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення	+	×	+	+	+
9.Інші природоохоронні заходи	+	×	+	+	+

* Для оцінки відповідності цілей використовувалася наступна методика:

“+/-” – стратегічні цілі враховано/не враховано у напрямках Програми;

“×” – стратегічні цілі нейтральні по відношенню до напрямів Програми.

З метою врахування діючих в Україні екологічних зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, Робочою групою запропоновано наступні шляхи узгодження напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України.

Ціль 1. «Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва» корелює з регіональними напрямками Програми, проте для більш повного узгодження доцільно:

– до напрямку «8.Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення» включити завдання щодо розробки та просування нових освітніх та рекламних продуктів, спрямованих на формування у широких верств населення різних вікових категорій базових екологічних знань, сталого мислення та екологічної свідомості;

– до напрямку «8.Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля та підвищення екологічної свідомості населення» включити організацію заходів (курсів навчання, тренінгів, круглих столів, презентацій тощо), спрямованих на покращення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування, а також комунікацій між представниками органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, освітянами, науковцями та громадськістю з метою поліпшення координації та залучення зацікавлених сторін до вирішення екологічних проблем регіону.

Ціль 5. «Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління» пропонується доповнити положенням:

– до напрямку «9.Інші природоохоронні заходи», щодо впровадження екологічних стандартів ISO у нові виробництва, екологічна сертифікація нових технологій і продукції.

VI. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки для флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту (включаючи техногенного), природних територій та об'єктів, безпеки життєдіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини та взаємодія цих факторів.

За походженням екологічний вплив може бути первинним, тобто безпосередньо пов'язаним з впливом розміщення існуючих і проектних об'єктів на екосистему (забруднення атмосфери при будівництві та експлуатації) і вторинним, що є наслідком первинних змін в екосистемі (можливе збільшення бронхо-легеневих захворювань серед населення внаслідок забруднення атмосфери).

Під кумулятивним впливом розуміється сукупність впливів від реалізації планованої діяльності та інших, що існують або плануються в найближчому майбутньому видів антропогенної діяльності, які можуть призвести до значних негативних або позитивних впливів на навколишнє середовище або соціально-економічні умови. Кумулятивні ефекти можуть виникати з незначних за своїми окремими діями факторів, які впливають одночасно протягом тривалого періоду часу поступово накопичуючись, підсумовуючись можуть викликати значні наслідки. Акумуляція впливів відбувається в тому випадку, коли антропогенний вплив або інші фізичні або хімічні впливи на екосистему протягом часу перевершують її можливість їх асиміляції або трансформації.

При дотриманні та виконанні всіх передбачених комплексних захисних і охоронних заходів Програми, що відповідають діючим нормативним вимогам, можливість виникнення кумулятивного впливу який супроводжуються негативними екологічними наслідками та понаднормативними викидами в атмосферне повітря забруднюючих речовин не передбачається. Детальна оцінка кумулятивного впливу буде можлива в процесі експлуатації існуючих та проектних об'єктів з урахуванням даних моніторингу навколишнього середовища та проведення відповідних розрахунків. Зокрема, змін клімату і мікроклімату в результаті планованої діяльності не очікується, оскільки в результаті експлуатації об'єктів, згаданих у проекті Програми, відсутні значні виділення теплоти та парникових газів. Особливості кліматичних умов, які сприяють зростанню інтенсивності впливів планованої діяльності на навколишнє середовище, відсутні. Для провадження діяльності крім існуючих на проектних об'єктах обрані технологічні рішення мають бути екологічні безпечні, що має бути підтверджено оцінкою впливу на довкілля.

Синергічні наслідки – сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії 2-х або більше факторів їх дія суттєво переважає дію кожного окремо компоненту – не передбачаються.

Коротко- та середньострокові наслідки (1, 3-5, 10-15 років), за результатами оцінки проекту Програми наразі не передбачаються через відсутність у проаналізованих матеріалах відповідних технічних показників і часових параметрів.

При виконанні підготовчих та будівельних робіт на проектних об'єктах, що будуть реалізовані через запропоновані технічні завдання до проекту Плану заходів з реалізації проекту Програми вплив на навколишнє середовище (зокрема, на атмосферне повітря) матиме короткочасний та локальний характер (тимчасові наслідки для довкілля), викиди здійснюватимуться, наприклад, при роботі двигунів внутрішнього згорання будівельних машин та механізмів, при здійсненні зварювальних робіт, земельних робіт, при фарбуванні металевих поверхонь. Постійні наслідки для довкілля існуючих і проектних об'єктів, наприклад, скиди забруднюючих речовин у водний об'єкт після очисних споруд, тощо – аналізуються в процесі проведення оцінки впливу на довкілля.

До довгострокових наслідків відноситься закономірні зміни стану навколишнього природного середовища в часі, що склалися під впливом багаторічних фізико-географічних: ландшафтних, гідрологічних, кліматичних, сейсмічних, карстових умов, які можуть вплинути на стан довкілля і здоров'я населення. Їх можливо відстежити і спрогнозувати лише при наявності великої вибірки статистичної чи моніторингової інформації. З метою оцінювання майбутніх наслідків реалізації Програми доцільно, щоб ця інформація надавала картину довгострокових тенденцій зміни стану довкілля в аналітичній частині проекту Програми, які спостерігалися в минулому. Це дасть можливість оцінити стан довкілля, здоров'я населення в майбутньому шляхом екстраполяції тенденції. Таким способом можна буде визначити прогнозні зміни стану довкілля. В даному випадку значного негативного впливу під час планованої стратегічної діяльності на довкілля та здоров'я населення не передбачається.

Ефективність окремих заходів Програми підвищиться при їх комплексному одночасному або послідовному впровадженні за рахунок виникнення позитивних:

– вторинних (опосередкованих) наслідків – виникненні ланцюгових змін довкілля, коли один фактор впливу викликає появу кількох пов'язаних причинно-наслідкових відгуків екосистеми;

– кумулятивних наслідків – підсилення впливу окремих факторів внаслідок їх тривалої дії, та/або сумарної дії однотипних факторів впливів різних заходів (об'єктів);

– синергічних наслідків – виникнення при взаємодії двох або більше факторів підсиленого ефекту, який є більшим, ніж проста сумація їх впливів. Але такі самі ефекти мають враховуватися і при оцінці імовірних негативних побічних наслідків окремих природоохоронних заходів.

Крім того, при прийнятті щорічних управлінських рішень щодо конкретизації та впровадження окремих заходів Програми мають бути

враховані коротко-, середньо- та довгострокові, постійні і тимчасові, позитивні та негативні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, що досягається за рахунок наукового опрацювання технічних та організаційних рішень щодо охорони довкілля та управління екологічною діяльністю, організації, за необхідності, процедури оцінки впливу на довкілля у відповідності до чинного екологічного законодавства.

Хоча передбачені Програмою природоохоронні заходи спрямовані на усунення екологічних проблем Тернопільської області та запобігання ризикам для здоров'я її населення, при їх реалізації можливі прояви негативних впливів на довкілля. З метою запобігання імовірним супутнім негативним наслідкам здійснення окремих заходів, у процесі їх подальшої конкретизації, обґрунтування та проєктування має бути проведена оцінка впливу на навколишнє середовище, включаючи проведення процедури ОВД для тих з них, для яких це передбачено за законом. Результати аналізу ймовірних негативних та позитивних впливів на довкілля при реалізації Програми подано у таблиці 6.1.

**Аналіз ймовірних негативних та позитивних наслідків для довкілля при реалізації
Програми охорони навколишнього природного середовища Тернопільської області на 2021-2027 рр.**

Заходи Програми	Ймовірні негативні наслідки	Ймовірні позитивні наслідки	Конкретний результат заходу
Напрямок 1. Адаптація до змін клімату			
Розробка методичних рекомендацій щодо екологічних дій в різноманітних видах природокористування в умовах змін клімату	Негативні наслідки відсутні	Запобігання шкідливим кліматичним змінам в різних видах природокористування	<ul style="list-style-type: none"> - Оптимізація ведення лісового господарства - Покращення еколого-санітарного стану водних об'єктів - Адаптація ґрунтів до кліматичних змін
Будівництво біогазових комплексів з переробки органічних відходів сільського господарства, цукрових заводів, тваринницьких ферм, підприємств м'ясної, молочної промисловості, спиртової промисловості	Негативні наслідки відсутні	Скорочення викидів парникових газів, вироблення екологічно чистої енергії	Реалізація заходів з будівництва біогазових комплексів, скорочення викидів парникових газів, вироблення екологічно чистої енергії (газу, теплової та електричної енергії)
Запровадження в закладах освіти області циклу тренінгів з кліматичної освіти	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня екологічної обізнаності учнівської та студентської молоді	Забезпечення доступу учнівської та студентської молоді до широкого спектру знань у сфері запобігання шкідливих кліматичних змін

Напрям 2. Якість атмосферного повітря

Встановлення фільтрів для очистки димових газів	Негативні наслідки відсутні	Зменшення викидів шкідливих речовин	Зменшення викидів шкідливих речовин при спалюванні твердого палива (пелет)
Виготовлення проекту „Санація виробничо-лабораторного адміністративного приміщення управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації”	Негативні наслідки відсутні	Впровадження енергозберігаючих заходів	Проектування заходів з енергозбереження
Санація п'ятого поверху виробничо-лабораторного адміністративного приміщення управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації	Негативні наслідки відсутні	Зменшення викидів парникових газів	Зменшення викидів парникових газів шляхом впровадження енергозберігаючих заходів

Напрям 3. Якість поверхневих та підземних вод

Виготовлення проекту загальноміських каналізаційних очисних споруд	Негативні наслідки відсутні	Впровадження водоохоронних заходів	Проектування заходів з водовідведення
Будівництво загальноміських каналізаційних очисних споруд	Наслідки можливі у вигляді короточасного впливу під час здійснення робіт з будівництва	Підвищення ефективності роботи каналізаційних мереж, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню довкілля стічними водам	Припинення скидів забруднених стічних вод

Реконструкція очисних споруд та каналізаційних мереж	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції	Підвищення ефективності роботи каналізаційних мереж, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню докільля стічними водам	Припинення скидів забруднених зворотних вод
Будівництво біологічних очисних споруд стічних вод	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з будівництва	Зменшення забруднення поверхневих вод, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня	Зменшення скидів забруднених стічних вод
Будівництво локальних очисних споруд	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з будівництва	Зменшення забруднення поверхневих вод, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня	Зменшення скидів забруднених стічних вод
Реконструкція каналізаційно-насосної станції з влаштування біологічних очисних споруд	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції	Підвищення ефективності роботи каналізаційно-насосної станції, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню докільля стічними водам	Припинення скидів забруднених зворотних вод
Реконструкція біологічних ставків та споруд доочистки	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції	Підвищення ефективності роботи біологічних ставків та споруд доочистки, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню	Забезпечення нормативної очистки забруднених стічних вод

		довкілля стічними водам	
Спорудження модернізованих очисних споруд і полів фільтрації для утилізації виробничих стоків	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з спорудження	Підвищення ефективності роботи очисних споруд і полів фільтрації, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню довкілля стічними водам	Очищення скидів спиртового виробництва, мінімізація впливу виробництва на навколишнє природне середовище
Напрямок 4. Управління відходами			
Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час видалення, знешкодження і захоронення відходів, небезпечних хімічних речовин та ХЗЗР	Запобігання забрудненню підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм небезпечними речовинами шляхом утилізації небезпечних хімічних речовин та безхазяйних ХЗЗР	Повне очищення території області від непридатних або заборонених до використання пестицидів
Затвердження регіонального плану управління відходами до 2030 року	Негативні наслідки відсутні	Створення нової регіональної системи управління відходами	Забезпечення охоплення всіх видів діяльності, в результаті якої утворюються відходи, створення нової інфраструктури управління відходами
Реалізація заходів Регіонального плану управління відходами в Тернопільській області до 2030	Негативні наслідки відсутні	Створення нової інфраструктури регіональної системи управління відходами	Усунення небезпеки забруднення навколишнього середовища відходами

року			
Напрямок 5. Розвиток екомережі та збереження біорізноманіття			
Розроблення проєктів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Негативні наслідки відсутні	Розвиток мережі природно-заповідного фонду	Розширення мережі природно-заповідного фонду до 13 % від площі області
Установлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, як ключових елементів екологічної мережі	Негативні наслідки відсутні	Попередження зміни цільового призначення земель природно-заповідного фонду	Установлено межі на загальній площі 1,8 тис. га
Розроблення проєктів організації території дендрологічних парків, проєктів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення	Негативні наслідки відсутні	Визначення стратегій розвитку територій природно-заповідного фонду	Розроблення проєктів організації 23 територій природно-заповідного фонду, проведення науково обґрунтованого функціонального зонування, визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних, ефективних заходів з розвитку та утримання заповідних парків та дендропарків
Забезпечення організаційної та інформаційної підтримки формування Смарагдової мережі України та включення мережі гіпсового карсту Західної України до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня поінформованості населення	Підвищення обізнаності населення, посадових осіб органів виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо цінності унікальних природних територій та об'єктів, природних оселищ та видів природної фауни і флори, що підлягають особливій

			охороні в Європі.
Інформування населення про стан та перспективи формування екологічної мережі, залучення громадськості до природоохоронних заходів в громадськість	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня поінформованості населення	Участь місцевих органів виконавчої влади та населення у збереженні ландшафтного різноманіття
Інвентаризація природних оселищ рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, збереження яких потребує особливої охорони	Негативні наслідки відсутні	Збереження рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин	Захист рідкісних і зникаючих видів тварин на території області, буде проведено інвентаризацію природних оселищ
Ренатуралізація (відновлення) природних оселищ рідкісних і зникаючих видів флори і фауни	Негативні наслідки відсутні	Збереження рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин	Збереження оселищ рідкісних і зникаючих видів флори і фауни шляхом ренатуралізації (відновлення)
Відновлення (реінтродукція) популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу, репатріація таких видів у природні умови, де вони перебували (зростали)	Негативні наслідки відсутні	Збереження рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин	Відновлення природних популяцій видів рослин, що перебувають під загрозою зникнення
Здійснення заходів щодо відновлення корінних деревостанів на територіях природно-заповідного фонду	Негативні наслідки відсутні	Збереження лісів	Відновлення та реконструкція лісових екосистем
Оновлення і підтримання програмного забезпечення, резервування та збереження баз	Негативні наслідки відсутні	Забезпечення функціонування геоінформаційної системи	Функціонування геоінформаційної системи „Інтерактивна карта територій

даних ГІС „Інтерактивна карта територій та об’єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області”			та об’єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області” на постійній основі
Створення та налаштування баз геопросторових даних перспективних об’єктів і територій природно-заповідного фонду Тернопільської області у геоінформаційній системі „Інтерактивна карта природно-заповідного фонду Тернопільської області”	Негативні наслідки відсутні	Формування баз геопросторових даних	Формування банку даних та векторних шарів перспективних територій та об’єктів природно-заповідного фонду Тернопільської області (215 об’єктів)
Утримання та оснащення приладами, обладнанням і зміцнення матеріально-технічної бази Державної екологічної інспекції у Тернопільській області для забезпечення та підвищення ефективності державного контролю із захисту довкілля Тернопільської області	Негативні наслідки відсутні	Покращення матеріально-технічної бази	Суттєве покращення результатів здійснення державного контролю за охороною тваринного світу та водних живих ресурсів
Напрямок 6. Забезпечення охорони та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу області			
Розроблення землевпорядної документації комунальними лісогосподарськими підприємствами та об’єднаними територіальними громадами для передачі в	Негативні наслідки відсутні	Охорона лісів	Забезпечення належної охорони та догляду за лісовими насадженнями

постійне користування безхазяйних лісів області			
Проведення інвентаризації полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення	Негативні наслідки відсутні	Організація лісовпорядкування	Забезпечення збереження та відновлення полезахисних лісових смуг (420 га)
Проведення лісовпорядкування придорожніх лісових смуг області	Негативні наслідки відсутні	Організація лісовпорядкування	Узагальнення інформації про стан придорожніх лісових смуг, їх площу. Планування заходів щодо забезпечення їх захисту, раціонального використання
Напрямок 7. Створення та забезпечення функціонування системи моніторингу довкілля області			
Розробка програми державного моніторингу у галузі атмосферного повітря Тернопільської області	Негативні наслідки відсутні	Організація системи регіонального моніторингу атмосферного повітря	Забезпечення збирання, оброблення, збереження та проведення аналізу інформації про якість атмосферного повітря, оцінювання та прогнозування її змін і ступеня небезпечності, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі охорони атмосферного повітря, а також інформування населення про якість атмосферного повітря
Напрямок 8. Забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля			

та підвищення екологічної свідомості населення

Проведення просвітницьких та інформаційних заходів екологічного спрямування	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня екологічної освіти та свідомості, залучення населення до вирішення екологічних проблем	Здійснення екологічної просвіти та підвищення рівня екологічної свідомості громадськості, забезпечення вільного доступу громадськості до інформації, що стосується стану довкілля області
Запровадження та організація в закладах освіти області обласного конкурсу „Вода - джерело життя”	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня екологічної освіти та свідомості, залучення населення до вирішення екологічних проблем	Організація шкільних наукових досліджень
Створення на базі установ природно-заповідного фонду області профільних гуртків для учнівської молоді	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня екологічної освіти та свідомості, залучення учнівської молоді до вирішення екологічних проблем	Залучення учнівської та студентської молоді до вирішення питань у сфері біологічного та ландшафтного біорізноманіття
Створення на базі закладів освіти області спільно з установами природно-заповідного фонду екологічних стежок, дендраріїв, кутків живої природи	Негативні наслідки не визначені	Створення умов для розвитку еколого-просвітницької діяльності	Формування екологічної свідомості дітей та молоді
Проведення органами виконавчої влади і місцевого самоврядування консультацій з громадськістю з природоохоронних питань, у тому числі в процесі здійснення оцінки впливу на довкілля планованої діяльності та	Негативні наслідки відсутні	Попередження негативного впливу планованої діяльності на довкілля	Забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації та участь в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля

стратегічної екологічної оцінки			
Організаційне забезпечення діяльності Громадської ради при управлінні екологією та природних ресурсів облдержадміністрації	Негативні наслідки відсутні	Залучення громадськості до прийняття рішень в сфері охорони довкілля	Організація роботи Громадської ради, консультації з громадськістю
Напрямок 9. Інші природоохоронні заходи			
Проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування	Негативні наслідки відсутні	Попередження негативного впливу планованої діяльності на довкілля	Опис та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення шляхом складання звіту про стратегічну екологічну оцінку

VII. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми

Під час здійснення стратегічної екологічної оцінки розглянуто заходи із запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків для довкілля, визначені законодавством.

Під час проведення аналізу відповідності напрямів та завдань Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики було виявлено ряд напрямів, які потребують уточнення формулювань та доповнень. Також запропоновано ряд оперативних завдань, реалізація яких може сприяти поліпшенню екологічної ситуації в регіоні.

Рекомендації СЕО варто врахувати у процесі виконання Програми шляхом коригування на першому етапі її реалізації.

Нижче запропоновані доцільні та досяжні заходи (ДДЗ), які передбачається вжити на обох етапах реалізації Програми.

Для запобігання, зменшення, пом'якшення негативних наслідків реалізації напрямів та завдань Програми, а також вжиття заходів щодо їх усунення пропонується три групи ДДЗ:

1. Методичної та експертної підтримки.
2. Техніко-інструментального забезпечення.
3. Інформаційно-консультаційного супроводу.

Група заходів методичної та експертної підтримки включає:

– організацію і впровадження на території Тернопільської області ефективної системи постійного моніторингу фактичного впливу на довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я в процесі реалізації Програми, включаючи добір висококваліфікованих експертів, формування зворотного зв'язку та здійснення процедур можливого коригування чи внесення змін до Програми за даними моніторингу;

– забезпечення системи постійного моніторингу стандартизованими методиками оцінювання стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я.

Група заходів техніко-інструментального забезпечення включає: забезпечення системи постійного моніторингу необхідними технічними засобами (аналітичні приладові комплекси та регіональні мережі їх розміщення на території області) і комп'ютерною технікою та ліцензованим програмним забезпеченням.

Група заходів інформаційно-консультаційного супроводу охоплює: формування системи своєчасного, адекватного та ефективного інформування громадськості та організації громадського обговорення щодо запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків впливу на складові довкілля, умов життєдіяльності населення та стан його здоров'я виконання Програми, у

т.ч. на основі даних моніторингу та з формуванням пропозицій і рекомендацій громадськості.

На всіх етапах реалізації Програми заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності з нормами і правилами охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки, в тому числі згідно вимог Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону земель» тощо.

VIII. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення

Сценарії розвитку з метою вибору виправданих альтернатив – один із методів прогнозування, окремий розділ стратегічного управління, що посідає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання. Традиційно розглядають три головних сценарії розвитку:

1) песимістичний: більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем «спрацюють» і ці ризики настануть з високою імовірністю, значно погіршать існуючу ситуацію незважаючи на зусилля з упровадження Програми;

2) інерційний, або трендовий: усе в зовнішньому оточенні «йде, як на даний момент», зовнішні можливості та загрози, що виникають, взаємокомпенсуються;

3) оптимістичний: демонструє позитивну динаміку, яка буде можлива за умови успішної реалізації Програми, докладання зусиль «з середини системи» або через вдалий збіг обставин і підтримку сильних сторін регіону зовнішніми можливостями.

Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є «інерційний» сценарій розвитку. Однак завдяки злагодженим зусиллям усіх зацікавлених сторін, у першу чергу – органів влади різних рівнів, можна створити умови для наближення сценарію розвитку до оптимістичного. Структурований виклад логіки докладання таких зусиль знайшов своє відображення у стратегічних та операційних цілях розвитку Тернопільської області до 2027 року (власне від яких і відштовхуються розробники Програми), що забезпечить розвиток регіону за оптимістичним сценарієм.

Крім того, було взято до уваги такі базові припущення: перспективні зміни національного законодавства не погіршуватимуть ситуацію в регіоні; буде забезпечено: належне управління впровадженням і реалізацією Програми, що включатиме створення ефективних та прозорих механізмів відбору проєктів соціально-економічного розвитку, моніторинг виконання заходів Програми та їх належне фінансування. Таким чином, на нашу думку, було обрано конфігурацію стратегічних і оперативних цілей та заходів з їх реалізації здатних у довгостроковій перспективі не лише підвищити якість життя мешканців області в умовах інерційного розвитку існуючих факторів впливу, але й запобігти окремим прогнозованим на сьогодні ризикам.

В процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки було розглянуто наступні альтернативи:

Альтернатива 1 «Нульовий сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження Програми.

Заходи з покращення довкілля будуть здійснюватися без чітко визначеного нормативного документу, яким передбачено напрями та завдання з охорони довкілля. Це призведе до збереження тенденцій, що сформувалися у Тернопільській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий подальший розвиток не відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

Альтернатива 2 «Позитивний сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку затвердження Програми, будуть повністю відповідати пріоритетам державної екологічної політики.

Заходи з покращення довкілля будуть здійснюватися відповідно до напрямів та завдань Програми. Це призведе до зміни негативних тенденцій, що сформувалися у Тернопільській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий сценарій відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

Альтернатива 3 «Негативний сценарій», що відповідає песимістичному ходу подій: більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем «спрацюють» і ці ризики настануть з високою імовірністю, значно погіршать існуючу ситуацію незважаючи на зусилля з упровадження Програми

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми вказує на те, що реалізація Програми позитивно вплине на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ситуацію з відходами, земельні ресурси, біорізноманіття, рекреаційні зони та культурну спадщину. Це означає, що Програма спрямована на екологічно збалансований та інноваційний сценарій розвитку, і якщо потребує доповнень чи уточнень щодо впливу на клімат, то це доцільно зробити після прийняття Програми у вигляді окремого розпорядчого документу.

Виконання запланованих заходів з охорони довкілля та здоров'я населення має спиратися на використання сильних сторін регіону, максимальне використання зовнішніх можливостей, врахування слабких сторін та мінімізації зовнішніх загроз. Сильними сторонами Тернопільської області є: сприятливі природно-кліматичні умови, які є підґрунтям розвитку сільського господарства, наявність достатньої сировинної бази та забезпеченість водними ресурсами, що вплинули на формування достатньо диверсифікованої економіки області та потужного агро-промислового комплексу. Ці сильні сторони підтримуватимуться такими можливостями як зростання інвестиційної привабливості та нарощування міжнародної технічної допомоги, зростання світового попиту на продукцію агропромислового комплексу.

Поглиблення макроекономічних негативних тенденцій на національному та світовому ринках, політична нестабільність, наявність корупційної складової на всіх рівнях влади та продовження воєнного конфлікту на сході може загальмувати інноваційно-інвестиційну активність, в т.ч. у розвиток матеріального виробництва та бізнесу, впровадження новітніх технологій, як наслідок, залишити високою ресурсо- й енергоємність виробництва, ступінь

зносу основних фондів та посилити міжрайонні диспропорції у розвитку територій області.

Потенційна загроза, пов'язана з розміщенням на території області каскаду гідроелектростанцій на р.Дністер, виникненням надзвичайних ситуацій техногенного характеру, недосконалою нормативно-правовою базою щодо інструментів екологічної та податкової політики може негативно вплинути на рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та посилити загострення екологічних проблем. Опис оцінки ймовірного негативного впливу на довкілля та стан здоров'я населення відповідно до контрольного переліку за альтернативними варіантами наведено у табл 8.1.

Таблиця 8.1

Оцінка ймовірного негативного впливу на довкілля та стан здоров'я населення*

Чи може реалізація проєкту Програми спричинити:	Негативний вплив			Покращення стану довкілля в разі прийняття Програми
	Так	Ймовірно	Ні	
Повітря				
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел			•	+/-
Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел		•		+/-
Погіршення якості атмосферного повітря			•	-
Появу джерел неприємних запахів		•		+/-
Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату			•	-
Водні ресурси				
Збільшення обсягів скидів у поверхневі води			•	-
Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)		•		+
Збільшення скидання шахтних і			•	-

кар'єрних вод у водні об'єкти				
Значне зменшення кількості води, що використовується для водопостачання населенню			•	+/-
Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод		•		-
Появу загроз для людей і об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)		•		-
Зміни напрямків і швидкості течії поверхневих вод або обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкта		•		-
Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону		•		+/-
Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод			•	-
Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)			•	-
Забруднення підземних водоносних горизонтів			•	-
Відходи				
Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів		•		-
Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки			•	+/-
Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки		•		+/-
Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами			•	-
Утворення або накопичення радіоактивних відходів			•	-
Земельні ресурси				
Порушення, переміщення,		•		-

ущільнення ґрунтового шару				
Посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів			•	–
Зміни в ландшафтах або в характеристиках рельєфу			•	–
Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози, через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури			•	–
Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель			•	–
Біорізноманіття та рекреаційні зони				
Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території)			•	–
Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві			•	–
Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин		•		+/-
Будь-який вплив на кількість і якість рекреаційних можливостей		•		+/-
Будь-який вплив на об'єкти історико-культурної спадщини			•	+/-
Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'яток природи тощо)			•	+/-
Населення та інфраструктура				
Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території			•	+/-

Суттєвий вплив на транспортну систему, зміни в структурі транспортних потоків		•		+/-
Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень	•			+/-
Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги		•		+
Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей		•		-
Екологічне управління та моніторинг				
Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки			•	-
Погіршення екологічного моніторингу			•	-
Усунення механізмів впливу ОМС на процеси техногенного навантаження		•		+/-
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва			•	-
Інше				
Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів		•		-
Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу			•	-
Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії			•	+
Суттєве порушення якості природного середовища			•	-
Появу можливостей для досягнення короткострокових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому		•		+/-
Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект,		•		+/-

негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей				
---	--	--	--	--

* “•” – так

“+” – може спричинити;

“–” – не може спричинити;

“+/-” – однозначно встановити не можливо.

На основі проведеного аналізу Робоча група встановила, що найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми. У ході виконання СЕО Робоча група зіткнулася з рядом проблем, які суттєво ускладнюють більш повне і глибоке здійснення СЕО для Програми, зокрема:

1. Недостатність джерел і аналізу інформації. Інформація щодо виникаючих проблем у сфері охорони довкілля та охорони здоров'я характеризується такими основними структурними компонентами: вплив на клімат; атмосферне повітря; водні ресурси в усіх їх видах; земельні ресурси та ґрунти; біорізноманіття (рослинний і тваринний світ, лісові ресурси, об'єкти і території ПЗФ); відходи (ТПВ, відходи промислового виробництва, небезпечні, токсичні і медичні відходи, радіоактивні відходи, відходи сільськогосподарського виробництва тощо); промислові і комунальні стоки; охорона здоров'я і медицина загалом. Державна служба статистики України не структурує і не аналізує достатньо глибоко і повно перелічені вище компоненти сфери охорони довкілля та природокористування для Програми на регіональному та місцевому рівнях. Значна частина інформації збирається методом вибіркового обстежень, що знижує її точність.

2. Слабкість і нерозвиненість ефективних форм партнерської взаємодії в трикутнику «влада – екологічна громадськість – науковці та експерти». Причин і чинників зазначеної слабкості і нерозвиненості ефективних форм взаємодії задля більш повного і глибокого здійснення СЕО доволі багато. Подібне ускладнення, в першу чергу, викликане тим, що досвіду і практики подібної взаємодії в рамках імплементації Угоди Україна – ЄС, нового екологічного законодавства (ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку», 2018 р. та ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля», 2017 р. тощо) ще дуже мало.

3. Відсутність досвіду і практики організації ефективного і комплексного моніторингу стану довкілля на рівні регіону та системи реагування на його результати.

ІХ. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Значущі наслідки для довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Протокол про СЕО встановлює необхідність здійснення моніторингу значного впливу на довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я від реалізації затвердженої Програми. Результати моніторингу мають бути доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я, а також громадськості.

Моніторинг може бути використаний для:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про стан довкілля, умов життєдіяльності населення та стан його здоров'я у ході реалізації Програми;
- отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);
- перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;
- перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Моніторинг фактичного впливу на довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я у ході реалізації Програми здійснюється Управлінням екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА, який визначає періодичність моніторингу, перелік індикаторів, забезпечує доступ до вихідних даних та результатів моніторингу. Із заздалегідь визначеною та доведеною до відома громадськості періодичністю відповідно до встановлених строків оприлюднює результати проведеного моніторингу.

Для проведення моніторингу можуть бути використані як існуючі засоби та методи, так і спеціально удосконалені та удосконалені для цілей СЕО інструменти. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА може залучати до моніторингу представників органів місцевого самоврядування, науковців, громадськості і бізнесу.

Моніторинг стану НПС та якості довкілля базуватиметься на розгляді традиційних показників (індикаторів), які демонструють наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення:

- обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т;
- загальний обсяг водовідведення, в тому числі нормативно очищених стічних вод та забруднених зворотних вод, тис. м³.

Пропонується доповнити їх іншими індикаторами, що можуть характеризувати вплив господарської діяльності на стан довкілля та здоров'я населення, зокрема:

- питома вага використаних, знешкоджених та утилізованих відходів від загального обсягу утворених, %;
- кількість виявлених та ліквідованих несанкціонованих сміттєзвалищ, одиниць;
- кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду на території області, одиниць;
- площа земель природно-заповідного фонду, %.

Стан захворюваності та якість послуг у сфері охорони здоров'я пропонується моніторити за наступним переліком індикаторів:

- забезпеченість населення стаціонарними ліжками на 10 тис. осіб;
- забезпеченість лікарями загальної практики – сімейної медицини на 10 тис. населення;
- кількість померлих дітей віком до одного року на 1 тис. народжених живими;
- кількість осіб, що хворіють на активний туберкульоз, на 100 тис. населення, у тому числі в сільській місцевості;
- кількість осіб, у яких уперше виявлено онкозахворювання, на 100 тис. населення, у тому числі в сільській місцевості.

Окрім цього, окремим розпорядчим документом пропонується затвердити перелік показників моніторингу впливу на зміни клімату, з метою фіксації об'єктивних даних про: зменшення викидів парникових газів, збільшення потенціалу поглинання ПГ, сприяння адаптації території до негативних наслідків зміни клімату. Для оцінки впливу різних видів господарської діяльності на клімат (а також для підготовки аналітичних матеріалів майбутніх ДДП) потрібна наявність даних статистичних матеріалів (представлені на початок дії ДДП та на момент його завершення) щодо використаних видів енергії, палива та матеріалів, дані енергетичних, паливних та інших матеріальних балансів, наприклад:

- споживання електроенергії, Мвтгод;
- спалювання (викопного) палива (кам'яне вугілля, буре вугілля, торф, природний газ, зріджений газ (пропан, бутан), мазут) при виробництві електричної та теплової енергії, т;
- споживання палива транспортом (бензин, дизель, зріджений або скраплений нафтовий газ, керосин), т;
- поголів'я домашніх тварин (молочні корови (доросла молочна велика рогата худоба), інша доросла ВРХ, молодняк ВРХ, вівці, свині, коні,

кози, кролі, птиця для розрахунку внутрішньої ферментація та обробки гною), голів;

- землекористування (площа усіх угідь), га.
- лісокористування, в т.ч. в межах населених пунктів (площа озеленення та лісистості), га.

Моніторинг виконання Програми базується на використанні сукупності показників, що об'єднані у три групи. Мінімальний перелік показників (індикаторів) наведено у таблиці 9.1. Кількість індикаторів може бути розширено шляхом включення до моніторингу додаткових показників відповідно до запитів або умов реалізації Програми.

Табл. 9.1

Екологічні індикатори для моніторингу виконання Програми

№ п/п	Індикатор	Одиниця виміру
I. Показники продукту програми		
1.	Знешкодження непридатних або заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин	т
2.	Розроблення проектів утримання та реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, проектів організацій територій дендропарків	шт
3.	Проведення еколого-просвітницьких заходів	шт
4.	Впровадження заходів із зменшення забруднення водних об'єктів/ збудовані чи реконструйовані очисні споруди	к-сть
5.	Розширення площі природно-заповідного фонду області	тис.га
6.	Площа безхазяйних лісів області, переданих в постійне користування комунальним підприємствам та ОТГ	тис.га
II. Показники ефективності програми		
1.	Знешкодження непридатних або заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин	тис. грн.
2.	Розроблення проектів утримання та реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва,	тис. грн.

	проектів організацій територій дендропарків	
3.	Проведення еколого-просвітницьких заходів	тис. грн.
4.	Впровадження заходів із зменшення забруднення водних об'єктів/ збудовані чи реконструйовані очисні споруди	тис. грн.
5.	Розширення площі природно-заповідного фонду області	тис. грн.
6.	Площа безхазяйних лісів області, переданих в постійне користування комунальним підприємствам та ОТГ	тис. грн.
III. Показники якості програми		
1.	Знешкодження непридатних або заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин	% до запланованого
2.	Розроблення проектів утримання та реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, проектів організацій територій дендропарків	% до запланованого
3.	Проведення еколого-просвітницьких заходів	% до запланованого
4.	Впровадження заходів із зменшення забруднення водних об'єктів	% до запланованого
5.	Розширення площі природно-заповідного фонду області	% до запланованого
6.	Площа безхазяйних лісів області, переданих в постійне користування комунальним підприємствам та ОТГ	% до запланованого

Х. Резюме нетехнічного характеру інформації

1. За підсумками СЕО підготовлено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки», щодо якого організовано інформування та обговорення громадськості регіону.
 2. Проект Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки загалом враховує концепцію сталого розвитку, розроблений у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у регіональній політиці та зорієнтований на поліпшення стану довкілля та умов життєдіяльності населення і його здоров'я.
 3. Основною метою Програми є реалізація державної політики України в галузі охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; підвищення рівня суспільної екологічної свідомості та досягнення гармонії взаємодії суспільства і природи.
 4. Аналіз трендів стану довкілля в області виявив тенденції зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; збільшення забору свіжої води (зокрема, на виробничі потреби та зрошення) і стабілізацію скидів зворотних вод; збільшення обсягів утворення відходів, а також зростання обсягів їх накопичення. Відзначається зростання рівня захворюваності та досить високі показники смертності.
 5. Водночас з огляду на посилення екологічних і природоохоронних ризиків і загроз, Програма недостатньо враховує можливості і переваги, які продукуються в результаті покращення екологічної ситуації у формі кумулятивних, мультиплікативних та синергічних ефектів у межах регіональної господарської системи.
 6. Напрями і заходи Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки добре узгоджуються зі стратегічними цілями Державної екологічної політики.
 7. Реалізація Програми з великою долею ймовірності не повинна призвести до появи нових негативних впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.
 8. У Звіті СЕО Програми на виконання обґрунтованих рекомендацій запропоновано впровадити інструменти ефективного і багатостороннього моніторингу впливів на довкілля, у т.ч. на здоров'я населення. Запропоновано систему індикаторів проведення моніторингу відповідно до ключових екологічних викликів та потенційних ризиків реалізації Програми.
- З огляду на зазначене, можна стверджувати, що в цілому розроблення Програми було проведено з урахуванням ймовірних впливів на довкілля та стан здоров'я населення та прагненням нівелювати негативні наслідки. Реалізація Програми сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля, поліпшенню здоров'я населення та умов його життєдіяльності.